

Herald pedagogiki.
Nauka i Praktyka

wydanie specjalne

Warszawa

2021

Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka

wydanie specjalne

ISSN: 2450-8160

nr.indeksu: 19464

numer: 65 (03/2021)

Redaktor naczelny: Gontarenko N.

KOLEGIUM REDAKCYJNE:

W. Okulicz-Kozaryn, dr. hab, MBA, Institute of Law, Administration and Economics of Pedagogical University of Cracow, Polska;

L. Nechaeva, dr, Instytut PNPu im. K.D. Ushinskogo, Ukraina.

K. Fedorova, PhD in Political Science, International political scientist, Ukraine.

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. »Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

info@conferenc.pl

Nakład: 80 egz.

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Wszelkie prawa do materiałów prac należą do ich autorów.

Pisownia oryginalna jest zachowana.

Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. »Diamond trading tour».

Obowiązkowym jest odniesienie do czasopismo.

Opinie wyrażane w artykułach czy reklamach są publikowane na wyłączną odpowiedzialność autorów, sponsorów lub reklamodawcy. W związku z tym ani Redakcja, ani Wydawca nie ponoszą odpowiedzialności za konsekwencje wykorzystania jakichkolwiek nieścisłych informacji.

Warszawa 2021

»Diamond trading tour» ©

ISSN: 2450-8160

Проблемне навчання як чинник розвитку мотивації до вивчення іноземної мови у середній школі Тарасенко Т.В., Дерезіна А.І.	6
Scientific and theoretical principles of interactive learning in higher educational institutions Pavlyshyn A., Tverdohlib V., Volotovska N., Nesteruk S.	9
Синхронний та асинхронний режими у викладанні англійської мови Омельченко І. В.	12
Theoretical background for pedagogical interaction within the framework of academic education Marchuk A., Urazova S.	14
Modern trends of higher education development in Eastern and Western Europe Sushkova A., Pieszczyk K., Warchoł P., Guk O., Okulicz-Kozaryn W.	23
Розвиток творчого потенціалу майбутніх вчителів мистецьких дисциплін у педагогічних коледжах Лісова А.В.	28
Організація самостійної роботи студентів при дистанційному навчанні іноземної мови Рябуха Т., Куликова Л.	32
Формування професійних компетенцій майбутніх фахівців при вивченні навчальних графічних дисциплін Ребрій А.М., Рибенко І.О.	34
Морально-етичне виховання школярів у педагогічній спадщині минулого Череп А. Д.	37
Удосконалення профорієнтаційної роботи з абітурієнтами з урахуванням відмінностей поколінь Макаренко О.В., Першина Л.О.	40

Ефективність організаційно-педагогічних умов і моделі формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання із застосуванням цифрових технологій	
Семенов Є. К.....	46
Методика застосування інноваційних технологій у професійній діяльності викладачів художньо-мистецьких дисциплін у ЗВО	
Бойчук В. М., Уманець В. О., Фу Гуан	51
Professional characteristics of a tour guide	
Zhumbei M., Kopchak L.	56
Діяльнісний аспект оркестрово-ансамблевої підготовки фахівців у галузі музичного мистецтва	
Малахова М. О.....	58

Проблемне навчання як чинник розвитку мотивації до вивчення іноземної мови у середній школі

Т.В. Тарасенко, А.І. Дерезіна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Анотація: *Стаття присвячена проблемі пошуку ефективних шляхів розвитку мотивації школярів до оволодіння іноземними мовами. Здійснено аналіз сучасних педагогічних і психологічних досліджень, присвячених проблемі формування навчальної мотивації. Обґрунтовано ефективність використання проблемного навчання як ефективного інструмента розвитку мотивації особистості до вивчення іноземних мов.*

Ключові слова: мотивація, навчання іноземних мов, пізнавальна діяльність, проблемне навчання, пізнавально-лінгвістичні завдання

За умов гуманізації сучасної освіти та перебудови усіх її ланок, у тому числі й навчання іноземних мов, відбувається пошук оптимальних шляхів організації навчально-виховного процесу, раціональних варіантів змісту навчання та його структури. У галузі навчання іноземної мови психологічні питання мотивації вирішуються у роботах Ш. Амонашвілі, Р. Бибриха, І. Зимньої, О. Леонтьєва, А. Маркової, С. Павлютенкова, В. Семиченко, В. Сластьоніна, В. Слободчикова та інших.

Сучасні психологи і педагоги схиляються до того, що якість виконання діяльності та її результат залежать, перш за все, від спонукання і потреб індивіда, його мотивації; саме мотивація викликає цілеспрямовану активність, що визначає вибір засобів і прийомів, їх впорядкування для досягнення цілей. Мотивація залежить від

багатьох чинників. На думку В. Семиченко, будь-яка діяльність людини є полівмотивованою. При цьому мотиви діяльності зазвичай певним чином ієрарховані, взаємодіють між собою [3, с. 49].

Мотивація вивчається у різних аспектах і у зв'язку з цим це поняття трактується по-різному. Складність і багатоаспектність проблеми мотивації зумовлює множинність підходів до розуміння її сутності, природи, структури, а також до методів її вивчення. За Х. Хекхаузеном мотивація не є єдиним процесом, що рівномірно від початку і до кінця пронизує поведінковий акт. Вона, скоріше, складається з різнорідних процесів, які здійснюють функцію саморегуляції на окремих фазах поведінкового акту, перш за все до і після виконання дії. Діяльність є вмотивованою, тобто спрямованою на досягнення мети

мотиву, проте її не слід змішувати з мотивацією. Від мотивації залежить, як і в якому напрямку будуть використані різні функціональні здібності. Мотивацією також пояснюється вибір між різними можливими діями, між різними варіантами сприйняття і можливими змістами мислення; крім того, нею пояснюється інтенсивність і завзятість у здійсненні обраної дії і досягненні її результатів [5].

Мотивація виконує кілька функцій: спонукає, спрямовує і організовує учня, надає навчальній діяльності особистісний сенс і значущість. Єдність цих функцій забезпечує регулюючу роль мотивації у поведінці. Мотиваційна сфера складається з ряду спонукань: ідеалів і ціннісних орієнтацій, потреб, мотивів, цілей, інтересів тощо [1].

У структурі мотивації особливе місце займає навчальна мотивація. Під мотивацією навчання Б. Вернер розуміє поєднання цілісності і структурованості мотивів навчання. Головним завданням мотивації навчання він вважає таку організацію навчальної діяльності, яка максимально сприяє розкриттю внутрішнього мотиваційного потенціалу особистості учня. В якості основних компонентів навчальної мотивації дослідник виділяє наступні мотиви: цивільний (вчення як підготовка до майбутнього життя у суспільстві); пізнавальний (придбання знань і набуття навичок); мотив соціальної ідентифікації з батьками (відповідає очікуванням батьків в області навчання і поведінки, якого не можна не виправдати); мотив соціальної ідентифікації з учителем (відповідає вимогам вчителя гарного навчання і високих досягнень учня); мотив переживання (пов'язаний з привабливістю навчального матеріалу, його різноманітністю і цікавістю); матеріальний мотив (вчення як передумова матеріальної забезпеченості в майбутньому); мотив значення (придбання та/або підтримання високого соціального престижу серед однолітків). Внутрішня мотивація навчання, переважна над іншими мотивами, забезпечує успішну навчальну діяльність [6].

Мета навчання в цілому та іноземної мови зокрема полягає у розвитку особистості в інформаційно-ціннісному просторі. Мова – це засіб пізнання та інтерпретації

світу. Мова – це спосіб обміну інформацією в ході спілкування між людьми. Оволодіння іноземною мовою виступає процесом вторинної соціалізації особистості. Саме тому навчання іноземної мови має відбуватися в умовах, максимально наближених до реального життя. Використання нетрадиційних методів і підходів сприяє інтенсифікації процесу навчання, активізує самостійну пізнавальну та творчу діяльність учнів, стимулює мотивацію до навчання, формує рефлексію власної діяльності школярів [4].

Одним із ефективних нетрадиційних методів з великим мотиваційним впливом виступає проблемне навчання. Проблемне навчання відноситься до передового рівня розвитку дидактики і сучасної педагогічної практики, хоча теоретичні засади цього методу були закладені ще у 1894 році Джоном Дьюї у США. Організація навчального процесу в даному навчанні базується на принципі проблемності, на систематичному пошуку рішення навчальних проблем, що значно мотивує учнів. З точки зору В. Кудрявцева проблемне навчання – це система навчання, при якій учень не тільки засвоює знання шляхом вирішення проблемних ситуацій, а й опановує способи їх вирішення [2].

Цілі проблемного навчання включають засвоєння не тільки результатів наукового пізнання, а й самого процесу отримання цих результатів, а також розвиток і формування пізнавальної самостійності і творчих здібностей учнів. Важливим моментом є й те, що з ростом рівня проблемності підвищується мотивація, поглиблюється ступінь пізнання, удосконалюються навички. До переваг проблемного навчання з огляду на розвиток мотивації до оволодіння іноземною мовою слід віднести: самостійне здобування знань учнями шляхом власної творчої діяльності; інтерес до навчальної праці; розвиток продуктивного мислення; міцні і дієві результати навчання.

В рамках викладання іноземної мови під пізнавально-комунікативними потребами учнів можна розуміти інтерес до вирішення проблемних ситуацій рідною та іноземними мовами, а під пізнавально-комунікативними можливостями – здатності і

вміння вирішувати такі ситуації рідною та іноземними мовами.

Пізнавально-лінгвістичні завдання у процесі вивчення іноземних мов для формування позитивної мотивації повинні будуватися на основі цікавих форм пред'явлення (наочність, шаради, кросворди, загадки, комп'ютерні завдання), пізнавально-комунікативні завдання можуть створюватися на основі моделювання життєвих ситуацій (з використанням Інтернет-ресурсів спілкування з носіями мови), які були б цікаві і посилені для школярів, духовно-пізнавальні завдання повинні ґрунтуватися на рішенні проблем внутрішнього світу дітей (з переглядом англомовних фільмів, навчальних сайтів). Відповідно, для досягнення мети розвитку позитивної мотивації до вивчення іноземної мови проблемні ситуації і проблемні завдання повинні відповідати вимогам, що співвідносяться з пізнавально-комунікативними потребами і можливостями учнів.

Отже, у навчанні іноземних мов мотивація викликає цілеспрямовану активність, що визначає вибір засобів і прийомів, їх впорядкування для досягнення цілей. Головним завданням мотивації навчання виступає така організація навчальної діяльності, яка максимально сприяє розкриттю внутрішнього мотиваційного потенціалу особистості учня. Використання нетрадиційних методів і підходів сприяє інтенсифікації процесу навчання, активізує самостійну пізнавальну

та творчу діяльність учнів, стимулює мотивацію до навчання, формує рефлексію власної діяльності школярів. Одним із ефективних нетрадиційних методів оволодіння іноземною мовою з великим мотиваційним впливом виступає проблемне навчання. Цілі проблемного навчання включають засвоєння не тільки результатів наукового пізнання, а й самого процесу отримання цих результатів, а також розвиток і формування пізнавальної самостійності і творчих здібностей учнів.

Література

- Зайцева С. Е. Формирование мотивации изучения иностранного языка у студентов неязыковых специальностей. НАУЧНЫЙ АСПЕКТ № 1 – 2013. URL: <http://na-journal.ru/2-2013>.
- Кудрявцев В.Т. Проблемное обучение: истоки, сущность, перспективы. М.: Знание, 1991. 80 с.
- Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «направленность». (Лекции, практические занятия, занятия для самостоятельной работы). К.: Миллениум, 2004. 521 с.
- Тарасенко Т. В., Тарасенко, М. Р. Використання нетрадиційних методів у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності учнів середньої школи. Мова. Свідомість. Концепт (9). 2019. с. 227-231.
- Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. СПб.-М.: Смысл, 2003. 860 с.
- Werner B. A theory of motivation for some classroom experiences. Journal of Educational Psychology. 1999. 240 p.

Scientific and theoretical principles of interactive learning in higher educational institutions

A.Pavlyshyn, PhD, MD

Associate Professor

I.Horbachevsky Ternopil State Medical University

V.Tverdohlib, PhD, MD

Associate Professor

I.Horbachevsky Ternopil State Medical University

N.Volotovska, PhD, MD

Assistant Professor

I.Horbachevsky Ternopil State Medical University

S.Nesteruk, PhD, MD

Assistant Professor

I.Horbachevsky Ternopil State Medical University

Today, the classical methods of the pedagogical process in higher education are rapidly changing and improving in accordance with today's requirements. Traditional methods of education include different models of teaching, which have significant differences. High education demands on the personality of the teacher and his professionalism force self-improvement and constant learning. Today we need not only highly qualified workers, but also those who are able to think independently, critically and creatively, responsibly. Being mobile, competitive and professionally competent, capable of self-development and self-realization – other signs of future success.

Today, higher education is not just a means of training for various areas of social, industrial and scientific activities, it is a mandatory stage of personal development, which is a sign of our time. Traditional pedagogy, namely, the educational process, is based on the fact that the content of educational concepts is transformed into a system of knowledge and skills of the student and his individual qualities.

Classical learning focuses on the student's achievement of the end result, not on the process of personal development. After all, managing the student's learning activities, one can form a package of knowledge and skills with predefined properties that are adapted to personal qualities.

Modern learning is the gradual formation of mental actions and skills. The one who learns effectively does the reference patterns of activity – the more accurately and correctly he perceives them, the more effective the educative process. The model of student personality development is aimed primarily at the development of theoretical thinking due to the special organization of educational material and does not involve appeal to emotions and feelings. The activating model of the pedagogical process is aimed at stimulating cognitive activity. This model focuses on the self-development of the individual, and learning is seen as an accompaniment to his intellectual development.

Changing pedagogical priorities and methodological requirements claims (забрати це слово, або я не розумію, для чого воно) a change in the position of both teacher and student. The teacher not only transmits information, but specially organizes the process of multilateral communication between students, creating conditions for everyone to have the opportunity to work differently based on their own experiences and preferences.

Nowadays, the attitude of the educational process to the student also has been changed – he becomes the creator of his own knowledge. Building knowledge becomes possible because such an polysystemic communication in learning involves the activities of each subject of the learning process, and experience and knowledge are acquired through real processes that produce thoughts and actions. The learning process that provides multifaceted communication between teacher and students and directly between students is called interactive.

Interactive learning involves communication and information exchange as an integral part of it. The term “interactive” means “interaction” (from the English “interact”, where “inter” – mutual, “act” – to act), “interactive” – capable of interaction.

Today, interactive pedagogy is a special form of organization of the educational process, in which there is a constant, active interaction of all students. This eliminates the dominance of one participant in the learning process over others, one thought or concept over others.

Modern students and teachers must be armed not only with relevant knowledge of theory, but also with methodological knowledge, the theory of the most important elements of basic of experience and structural connections between them. At the same time, the elements of knowledge are the particular topic that is characterized by relative independence – in the educational process, solving theoretical, practical or educational problems.

The complex method of pedagogical process provides deep, strong system knowledge, it is a consequence of application of the law of dialectics according to which each phenomenon should be considered in all communications and mediations, to accept everyone in unity of the general and individual.

Synergetic pedagogical method is a scientific direction of the theory of self-organization, which formulates the principles of self-organization, operating at all structural levels of matter. A modern scientific paradigm that combines knowledge about nature and the human system, the functioning of complex systems, matter and spirit on a methodological basis, which creates a significantly new picture of the world.

Competence method of teaching determines the focus of the educational process on the formation and development of key life and professional competencies of the student's personality. It strengthens the actual practical orientation of education, emphasizes attention to its results.

The effectiveness of interactive learning is characterized by the provision of basic principles:

- The principle of activity that introduces work with information through experience and provides conditions for studying the limits of this knowledge use.

- The principle of openness allows not only to provide knowledge to students, but also to show them the limits of their application. He puts the participant in front of problems, the solution of which lags behind in the research question.

- Freedom of options provides the student with the right to choose both in the choice of forms and in the ability to express their own point of view on the information received from the teacher.

– The principle of response allows adequately and carefully monitoring the learning process through a developed feedback system between teacher and students.

Thus, modern effective pedagogy is a com-

bination of interactive and distance new techniques with conventional classical methods of teaching. Personality development and comprehensive support and assistance to the student is one of the priorities of higher education.

Синхронний та асинхронний режими у викладанні англійської мови

Омельченко І. В.

Викладач

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

Ключові слова: режим навчання, синхронний, асинхронний.
Key word: mode of learning, synchronous, asynchronous.

В умовах пандемії викладачам по всьому світі довелось адаптуватись до викладання онлайн. Безумовно, у вік сучасних технологій ми маємо багато сервісів і веб-ресурсів, які роблять можливим викладання на відстані, а в певних випадках, перевершують традиційне викладання офлайн.

Оскільки викладання англійської мови не вимагає лабораторного обладнання, досягти мети у викладанні можна навіть за дистанційного режиму навчання. Вивчаючи англійську мову дистанційно, можна покращити навички читання, аудіювання, говоріння та письма.

При дистанційному навчанні можна виділити два режими вивчення матеріалу: синхронний і асинхронний. Кожен із них має свої плюси та мінуси. Якщо прислухатись до думки студентів, то їхні вподобання щодо певного режиму розділились. Більш активним студентам до вподоби синхронний режим, а хто любить працювати самостійно, тому більше підійде асинхронний.

Синхронний – це взаємодія в реальному часі. Сюди можна віднести відео конференції за розкладом, спілкування в чаті та інші. Наприклад, онлайн-лекція, де слухачі у випадку непорозуміння можуть перервати

лектора, задати питання, так само і лектор може детальніше зупинитися на темі, незрозумілій тій чи іншій групі студентів. Тобто певний аналог традиційного навчання, але перед екраном гаджета. Студенту не потрібно долати довгу дорогу в університет, він присутній на занятті після натискання декількох команд. Перевагою є те, що цей спосіб дає можливість комунікувати зі студентами, відповідати на питання, надавати відгуки. Якщо порівнювати з традиційним навчанням, то в дистанційному режимі спостерігаємо кращу відвідуваність занять. Викладачі, а також студенти можуть поділитися екраном комп'ютеру і надати доступ до текстового файлу, презентації, відео, аудіо чи іншого ілюстративного матеріалу, що не є можливим, якщо працювати в звичайній аудиторії, не обладнаний комп'ютерами та периферійними пристроями. Недоліком цього виду є така особливість: у разі відсутності інтернету чи перебоїв з електропостачанням студент не може бути присутнім на онлайн-занятті. А отже студенту потрібно витратити додатковий час на опрацювання матеріалу, а викладачу – на його перевірку. Для синхронних занять в режимі відеоконференцій викладачі можуть застосовувати Zoom,

Google Meet, Microsoft Teams, Skype. Важливо вибрати стабільну, безкоштовну та універсально доступну платформу для синхронного навчання.

Асинхронний – більш гнучкий режим. Студенти самі обирають, коли їм вивчати матеріал та скільки часу цьому присвятити. До цього виду можна віднести перегляд записаної на відео лекції. Тобто тут не відбувається безпосереднього спілкування між лектором та студентами. Якщо ж виникають питання, то отримати відповідь займе певний час. Тобто, щоб опанувати матеріал в цьому режимі, завдання мають бути побудовані таким чином, щоб без прямого контакту з викладачем студенти змогли зрозуміти все самі. Наприклад, багато онлайн курсів пропонують спочатку переглянути записані відео, потім дати відповіді на питання, записати власне відео, опублікувати інші творчі завдання. Недоліком є те, що в даному режимі страждає комунікація між студентами і лектором, всі прогалини у володінні матеріалом студент заповнює сам. Спілкування за допомогою електронної пошти також можна віднести до асинхронного виду.

Для реалізації навчання в асинхронному режимі можна використовувати Google Classroom, який дає можливість логічно побудувати курс з іноземної мови з детальним описом кожного заняття. Викладачі можуть інтегрувати різні мультимедіа та інші ресурси (наприклад, Quizlet, Youtube). Створення тестів з автоматичною перевіркою заощаджує час викладача, крім того, можна побачити статистику окремої групи після виконання тесту. Необхідно творчо підходити до створення завдань для перевірки, що мінімізувати співпрацю з іншими особами та пошук в інтернеті. Також ви-

кладач може записувати власні відео, в яких детально пояснюється необхідний матеріал, і додавати їх до свого віртуального класу. Студенти також можуть додавати свої самостійні роботи, які будуть згруповані відповідно до поставлених завдань, а отже викладачу не потрібно додатково зберігати файли на власному пристрої.

Варто наголосити на тому, що асинхронне навчання сприяє позитивному навчальному середовищу, тому що студенти почуваються більш відповідальними за їхній прогрес. Але через те, що вони не можуть отримати миттєву відповідь від викладача, інколи у студентів зникає мотивація вивчати предмет. Тому асинхронний режим рекомендовано поєднувати з синхронним, щоб усунути всі непорозуміння. Адже це забезпечує кращу комунікацію між учасниками навчального процесу.

Отже, проаналізувавши два режими навчання, можна прийти до висновку, що кожен з них має переваги та недоліки, одній групі студентів більш продуктивний синхронний режим, а для іншої групи – асинхронний. Тому викладачам варто враховувати специфіку предмету та матеріалу, і реалізувати навчання з поєднанням обох режимів.

Література

- Elson S. A comparison of online/face-to-face students' and instructor's experiences: Examining blended synchronous learning effects. *Proceedia – Social and Behavioral Sciences*, Volume 116, 2014, pp. 4250-4254.
- Lorico DS, Lapitan Jr., Cristina E, Tiangco, Divine Angela G, Sumalinog, Noel S, Sabarillo, Joey Mark Diaz. An effective blended online teaching and learning strategy during the COVID-19 pandemic. *Education for Chemical Engineers*, Volume 35, 2021, pp. 116-131.

Theoretical background for pedagogical interaction within the framework of academic education

Alisa Marchuk

*Department of Pedagogy, Foreign Philology and Translation
S.Kuznets Kharkiv National University of Economics*

Svitlana Urazova

*Department of Pedagogy, Foreign Philology and Translation
S.Kuznets Kharkiv National University of Economics*

Abstract. *The analysis of modernization categories, reformations and transformations in the context of change taking place in the sphere of higher education in Ukraine is yet the understudied part of the issue under scrutiny. The given article is dedicated to the study of the impact that the current conditions and the societal demands have on the development of the management science in education. Within the framework of the study of the problematics, the issue of management was regarded and the notions of globalization, integration, sustainable development, information technology development in the society, management, pedagogical interaction and pedagogical interaction management of lecturers and students were analyzed.*

Key words: globalization, information communication technologies in education, integration, management, pedagogical interaction, pedagogical interaction management, sustainable development.

Introduction. The society is a sophisticated social system, a structured whole, which is formed by varying elements, components and subdivisions. In their turn, they have a certain level of orderliness and regularity of their structure. This enables to assert that the social structure of the society is a complex, multidimensional entity and is in constant progress.

Under the new conditions of reformations introduced in the Ukrainian society, study of transformation processes, which take place and are connected with the new globalization changes, gains particular importance because these changes impact all the basic vital func-

tions of the political, economic and social spheres. This is the context, in which it is reasonable to address the issues of structuring the Ukrainian society stipulated by the formation of the new layers, classes and groups as well as new status and role relations of the individual and changes to the social identification, and, therefore, they demand in-depth study into the transformation processes accompanied by the socio-structural transformations taking place in ex-USSR countries along with a series of features inherent for present-day processes taking place in the Ukrainian society.

Globalization and integration processes are known to have impacted greatly on the

higher education system in Ukraine. Therefore, the main problem of this work is to study the effects of transformation processes on the science of pedagogical interaction management within the framework of university study at the modern stage of development of the society. The aim of the article is scientific substantiation for the theoretical background of pedagogical interaction management at the modern stage of development of the society.

In the early XXI century, social development predetermined a controversial and complicated trend for globalization processes. They enhanced considerably the impact on the transformation of the social structure of the society. These processes are worth studying not as a chaotic agglomerate of random events, but as the elements of the modern civilization born into the new century. The various realia of our life must be regarded in the new context of modernization, which studies models and ways to push traditional societies closer to modern norms and standards.

Globalization processes bring modernization to the local level and deprives it of a single pattern because the classical understanding of this process is too tight. It requires correlation of all the parameters inherent for the transition from the traditional to the modern society [4, p. 75].

The society demands new benchmarks for real modernization, thus it is clear that every people chooses their own development path grounding it on the experience of the civilization and their own historic legacy. In the current period, the catch-up modernization model is characteristic for our society and it is aimed at formation of the market-oriented democratic civil society [9, p. 106].

Integration and globalization are the most frequently discussed issues in the political circles as well as among scholars and the public. Globalization processes have a significant impact on the contents and pace of the formation of a new type of relationships in the modern society and experts of the new generation. A XXI-century person must be highly mobile and adaptable to the tough living conditions, structural changes and the essence of jobs as well as the cultural environment.

The term of “globalization” had occasionally been used for several decades before being used in the early 1980s as the basic element of various conceptual compositions. Among the varying definitions of this phenomenon, in our opinion, the most appropriate, in our opinion, is the interfluence of three definitions: globalization is “the highest, currently, phase of internationalization (integration) of economics and politics as well as culture, in its infancy” which, primarily manifests in the processes of homogenization and sovereignty as well as in “the growing interdependence of different societies”.

The abovementioned features demonstrate the achievements of the globalist study being a separate branch of scholarly knowledge. However, they are not deprived of certain drawbacks, namely they do not have scientific guidance as for the perspectives of national political institutions and do not name the functions of the nation state.

National political institutions are in the stick of globalization processes. It has long been considered that a nation state is an integral part and the basis for the political arrangement of the population. However, the events of the last decades have questioned this hypothesis. The global scale of interconnections and interdependences not only accelerates the evolutionary development of national political institutions, but also clothes them with both henotic and destructive qualities, with the latter ones being more numerous governed by the principles of and materialization of the globalization policy.

In the last 10-15 years, globalization has significantly bolstered its influence on the transformation of the national higher education systems. In the opinion of P. Scott, one of the eminent theoreticians of the academic education, Vice-Chancellor of Kensington University, globalization is the most fundamental challenge that higher education has faced in its more than a 1000-year history of development [17, p. 7].

Therefore, determination of the higher education development trends gains particular topicality under the conditions of cultural globalization, its consequences and attempts to split the notions of globalization and integration in terms of higher education.

Implementation of the long-term higher education system development strategy requires application of qualitative innovation measures with the account taken of the demands and needs of the information society.

With regard to this, one of the crucial elements of the education process restructuring in the Ukrainian higher education institutions is introduction of innovative educational techniques and the solution of this task is directed at: the transition from the pedagogic traditionalism to the new teaching forms and methods aimed at the formation of an artistic personality that is capable of combining theoretic knowledge, academic achievements and practical problems solution in different ways; enhancement of students' creative activity during in-class learning by means of introducing business and role play, game design, case study methods, briefing workshops, video workshops etc.; enhancement of students' motivation for self-development work with the aim of deepening the knowledge and drilling the acquired skills; ensuring cross-cutting automation of the education process and development of computer systems for its support; intensification of the education process with the aim of diminishing the amount of in-class learning guided by a lecturer yet providing the total volume of knowledge and improving the quality of the learning process; development of the interactive sets of learning and teaching support materials for the discipline etc.

Well-reasoned organization of the implementation of innovative teaching techniques can undoubtedly bring positive results, namely: improvement of self-development skills; improvement of time management skills; raise of interest and deepening of knowledge in directions, which are of particular interest for students; the opportunity of systemic students' knowledge assessment.

Therefore, integration of the Ukrainian higher education into the European and world education area is only possible upon the condition of reformation and modernization of specialists' training in higher education institutions in the context of the Bologna process as well as introduction of the new ways of pedagogical interaction between the lecturer and students. These actions should result in

the improvement of the level of higher education in Ukraine and, in this way, the national higher education system will contribute greatly to the advantageous future of the society and foster recognition of Ukraine as an equal partner in the European Union.

Further study of the issue of the theoretical basis for pedagogical interaction management within the framework of university education at the present-day level of the society development primarily requires addressing the issue of the social structure of the modern Ukrainian society, its components and social interaction principles. Changes in the relations of ownership and the authority and introduction of market mechanisms resulted in disparition of old and emergence of new layers of the society, augmentation of the significance of the new social groups, change in the mode of behavior and social interaction. Thus, the new social structure is being contoured.

Now, the role of post-industrial conditions of social structures formation manifests itself more and more clearly. These changes are grounded on socio-economic processes conditioned by the speed-up of science and technology as well as information revolution [21, pp 48-50].

Changes in the social structure in the developed countries are generally influenced by innovative production and information technologies, growth of the people's material well-being, shift of the value system in favour of free time and culture, extension of interpersonal communication and relations. The demand for specialists in the tertiary sector (services, communications maintenance, banking, education, science etc.) grows considerably.

It is possible to speculate on the most general trends, its basic elements with the account taken of the fact that their contours are still relatively blurred. However, nowadays, dramatic changes are taking place manifesting a complicated and controversial process of modernizing the social basis of the social existence. The Ukrainian society is evolving and transiting to the state of structural dynamics as long as it starts regarding itself not still as an distinct but a variety already. It is no coincidence that sociologists distinguish the current state of the country as a "weak society" [11].

However, except for the processes taking place in the society, we are also interested in their components and in its main participants of social interaction in particular. As defined by E. Shills, the basic components of any society in a country are families, associations, enterprises and firms, schools and universities, armed forces and churches, sects and parties, numerous corporate bodies and organizations, which, in their turn, have certain borders with the pre-defined number of members and certain controlling bodies – parents, managers, entrepreneurs etc. exerting influence on them. The society also involves communities, villages, districts and towns formally and informally organized on the territorial basis [18].

As we can see, the society encompasses all the elements and layers of the society, and the citizens themselves are capable of exerting influence on the active formation of new institutions and solidarities, which do not regard national borders as barriers in the era of global digital networks.

Changes resulting from the rapid development of the society in Ukraine lead to the disequilibrium of this development and to the emergence of the concept of sustainable development of the society as an alternative.

Sustainable development of the society is a modern concept based on the principles of interaction of the society and the nature, and presupposes harmonization of the economic and social development as well as the environment protection [13].

According to the definition of J. Butlin, sustainable development is the generic concept with regard to the need to strike the balance between satisfaction of present-day needs of the humanity and protection of interests of future generations including their need in of the safe and sound environment [2, p. 284-287].

In their report, the Brundtland Commission formulated the concept of sustainable development as “the development, which meets the needs of the present-day generation at no cost to the opportunity of the coming generations to meet their own needs”.

The forerunner of modern ideas and approaches to sustainable development is academician V.I. Vernadsky, who developed the study of anthroposphere, the unity of the man and the nature, their tight interrelation and in-

terdependence almost a century ago. The humanity arrived at the understanding of his ideas much later, in the second half of the XXth century, when the reality, production, distribution and consumption practices revealed the danger and disastrousness of further adhering to the principles of the industrial model of economic as well as the social development.

It is also worth noting that formation of sustainable development ideas is considerably being affected by such factor as globalization, which is one of the decisive factors of present-day sustainable development [16].

This crucial factor is strongly dependent on the time effect. One of the critical issues of modern sustainable development is the pace of change because people do not manage to respond adequately to changes. Collective consciousness always has a certain rate of persistence in apprehension of something new, development of a certain attitude to it and corresponding decision making. However, global problems and modern rapid social development demand not only timely response, but also coordination of joint preventive action at all levels – global, national, regional and local. Therefore, this chain quite frequently has the element, which several scholars refer to as “evolutionary dischronation” in their publications, i.e. retard in governmentality adaptation from the pace of change taking place at various levels of management and require new ideas and management decisions [14].

The development of the management science was greatly contributed to by many sciences: philosophy, sociology, psychology, economics, cybernetics, pedagogy and technical sciences. Management theory has covered a long and complicated way so far since its birth. Research shows that ideas in this sphere emerge, develop and form under the influence of the productive power and socio-economic living conditions in the society, which the development of management theory is, therefore, tightly connected with. The main tasks of the management science include the study of the principles according to which subject relations develop within the management process at all stages and functions.

The study of the issue of management primarily requires consideration of ideas of

eminent managers who contributed greatly to the development of the society such as H. Ford, J.F. Welch, M.C.E. Weber and L.V. Gerstner. One of the founders of efficient management theory was Henry Ford. On the basis of his concept, an efficient management system must encompass planning and goal setting, sustainable development and streamlining of all processes. In his turn, M. Weber considered the bureaucratic system the most effective management system. Bureaucracy in organizations is characterized by the pace of decision-making and promptness of production problems solution. Strong bonds in bureaucratic institutions fosters their sustainability and orientation at the achievement of organization aims. When studying the idealized concept of bureaucracy and describing the functions of various levels of the administrative apparatus, Weber did not take into account their malfunction, conflicts developing between the elements of the system, the impact of the informal structure on the relationships among colleagues or the impact of the external environment. Internal conflicts of the existing bureaucratic apparatus underlying the principles of its functioning may result in a collapse of the rational bureaucratic system.

The rationality theory developed by M. Weber enabled to solve the majority of problems concerning the composition of organization management structure, definition of favourable role requirements to individuals as well as implementation of efficient technologies in organizations. Along with this, when using of perfect organization models, Weber does not take into account the operational environment of organizations and the effects of management bodies functioning. Its organization does not take into account flexibility or the external environment of the organization. This results, according to Weber, in the rational management system shifting to its inverse in challenging situations.

However, with time, the requirements to the management process change under the conditions of the sustainable development society formation and there emerges the need in universalization and adaptation to all spheres of social life. Thus, the most valuable theory may be considered the management philosophy of L.V. Gerstner, who presented the fol-

lowing management principles at the first IBM board meeting: adherence to principles, not to procedures; belief in the quality, strong strategies, in which a lot of time must be invested; teamwork and correlation of remuneration and performance; moral responsibility; low significance of the hierarchy, selection of the highly-skilled personnel capable of solving problems and helping their colleagues; and one of the most realistic and modern concepts of Gerstner states that all these processes are dictated by the market in the society. Therefore, it can be considered that the ideas of Gerstner conform with the concept of sustainable development and are comprehensive, and, thus, can be applied in education management.

Education is the basic element of social shift to sustainable development, the foundation of human development as well as sustainable development. If this basis is solid, the future of the nation is promising because education itself fosters intellectual and spiritual potential of the nation and sets up a new system of values [3].

Education must provide for and advance the ideas about crucial interests and needs of the future generations, fulfill the principle of "equality of generations" in the educational sphere of the world society to enable the dramatic switch to the future with regard to the aims of sustainable development of the civilization. Human consciousness (individual and social) must be aimed at the future [8].

It is worth noting that the need in "futurization" of thought and deed was emphasized by A. Toffler, who asserted that fruitful cooperation of the world population as for prevention of environmental disasters and other global calamities is only possible if based on a dramatic shift in consciousness [16]. This shift in people's consciousness is only possible if it results from the accomplishment of the largest-scale social project called education. This is an innovative task for the sphere of education because education is an integral part of human development and plays a dramatic role in social progress. It serves an adequate means of solving many individual and societal problems, namely it impacts restitution of the scientific potential of the society, participates in social reproduction and individual socialization, en-

courages economic and social development of the society as well as social mobility. Understanding of this will further enable to set up vectors for the development of the domestic system of higher education because the future of any society is determined by the strategy and tactics of the educational policy to the extent, in which education forms an individual as well as the society itself.

Sustainable development also fosters the development of an information society being a critical element of the national infrastructure. Development of the knowledge society and formation of the digital economy are the aim of achieving the sustainable development of the information society, in which information and the level of its application and accessibility have a dramatic impact on the economic and socio-cultural conditions of the citizens' living and their values under the condition of globalization [12, p. 257].

The modern stage of development of the society is characterized by rapid automation, agglomerations of big data as well as the transfer from the industrial to the post-industrial development stage. Today, information, being the core factor of social development, becomes a crucial category, which manifests the importance of information resources for all main types of human activity (educational, productive, scientific research etc.). The high priority of information as a resource is stipulated by the fact that nowadays those who have access to information and means of its storage and processing have a head over the rest of the population [6].

One of the authors of information society theories, A. Toffler distinguishes the information society in his works as the amount and the flow of information in it increase substantially causing decentralization, destandardization and demassification. He also refers to the information as the one, in which a crucial role is played by the factor of knowledge and the sphere of knowledge (i.e. education, science, technologies, national strategic vision, language, awareness of other cultures, cultural and ideological perception of the world, variety of communication channels, range of new ideas and innovations)

A. Toffler sees the society as the system, the might of which is based on the three fac-

tors: power, money and information. Toffler considered that the post-industrialized society is the next step of the development and he wrote: "Modern rapid and massive changes, which I call the "third wave" form an absolutely different civilization, which is grounded on advanced technologies, information and new organization techniques aimed at the achievement of economic aims" [19].

The development of the modern society follows the trends towards globalization and computerization and higher education must stay abreast of these trends. Nowadays, a man of education regardless of their occupation must acquire the ability to handle digital information facilities.

Higher education in the information society is the environment of information exchange, uptake, transmission and generation of new information as well as knowledge generation. In this context, there is a clear separation of knowledge and information. Knowledge is the outcome of perception of the reality, which has a systemic and consistent form and is objective by its nature.

H. Iljgin paid particular attention to the important phenomenon of mutual transition of information into knowledge and vice versa. The relative nature of knowledge explained by the fact that it rapidly becomes outdated causes "substitution of knowledge by information as the main element of the educational process, which transforms knowledge into information about the world" [7, p. 92].

Implementation of advanced technologies accompanies the emerging concepts of academic activity implementation, which may provide for the effectiveness of training highly-skilled specialists in the uttermost learning conditions. The modern generations of students are mostly aimed at the use of information communication technologies, therefore, the mixed type of learning will enable to design an education area, in which interaction between the lecturer and the students will go beyond real classes, i.e. it will be both face-to-face and in the remote mode, which will enable to extend impact on the learning process and change the management paradigm of pedagogical interaction between the lecturer and the students. The concept of interaction between the educator and their educatees in

the conditions of the modern education area cannot be defined as a separate psychological and pedagogical entity. It is complex and can be regarded within the system of pedagogical sciences.

The success of democratic processes in education, in higher education in particular, depends greatly on the development of subject and object relationships between lecturers and students in the education processes, their interpersonal interaction based on the dialogue, cooperation and partnership. The dramatic change of social roles and positions as well as relationships of lecturers and students is stipulated by the requirements of the time and the new education paradigm.

L. Zanina and N. Menshikova refer to pedagogical interaction as a concerted activity aimed at the achievement of common aims, solution of problems and tasks relevant for the participants of the pedagogical process [21, p 16].

V. Ljaudis defines pedagogical interaction as systemic implementation of the communicative activity, which aims at launching appropriate students' response [10].

O. Honchar asserts that pedagogical interaction encompasses all the spheres of human activity – cognitive, professional and creative and, at the same time, is a multidimensional process involving didactic, socio-psychological and educational interactions. The scholar considers the pedagogical interaction to have two sides: role and personal. This may, possibly, explain the presence of various positions of scholars in pedagogy as for the process of pedagogical interaction, and the importance of the human personality and their personal development [5].

Therefore, on the grounds of all the abovementioned interpretations of the concept of pedagogical interaction, it is possible to determine the pedagogical interaction as a full-fledged synergetic process of mutual impact of the subjects of learning with the aim of acquisition of professional and extraprofessional competences.

Like every process taking place in the society, the process of interaction must be guided and regulated, therefore, the main issue is the interaction management. Management has contributed a lot of sciences in the develop-

ment of the science: philosophy, sociology, psychology, economics, cybernetics, pedagogy and technical sciences. Management theory has passed a long and tough way since its birth till nowadays.

The analysis shows, that ideas in this sphere emerge, function and form under the influence of productive forces, socio-economic living conditions in the society. Thus, the development of management theory is closely connected with the changes in socio-economic living conditions in the society. The main task of the management science is to study the principles of developing relationships among the subjects within the management process, all its stages and functions. In general, the notion of pedagogical interaction management is currently understudied by the scientists. However, it can be identified as pedagogical management and academic activity management because pedagogical interaction is the core component of the educational process in higher education institutions. With regard to this, domestic and foreign scholars presented the following definitions:

From the student's perspective, effective pedagogical management presupposes clear presentation of behavioural and academic expectations as well as the mutual learning environment [1].

It is also worth noting that the process of pedagogical interaction is, primarily, communication, thus, it is worth adding the components of communication process management, namely search and definition of barriers on the way to communication, development and implementation of possible ways to overcome these barriers and enhancement of communication processes efficiency to the list of interpreted notions of pedagogical management and learning process organization. Therefore, by complementing the abovementioned examples, we are able to formulate out notion of pedagogical interaction management.

With the account taken of the statements of Ukrainian and foreign scholars as for the issues of education management, learning process organization and communication management, it can be stated that pedagogical interaction management is a communicative process of mutual influence of the participants

of the vocational training process, namely the teacher and the students, which encompasses mutual organization, regulation and control of the education process with the use of pedagogic tools for aim of students' competences acquisition.

Scientific and technical progress cannot but impact on transformations taking place in the education system in Ukraine and the whole world because education is an integral part of any society. Interactivity, learning process intensification and feedback are noticeable advantages of these technologies, which stipulated the necessity of their application in various branches of human activity, primarily, in those connected with vocational training.

The modern generation of students are mostly aimed at the use of information communication technologies, therefore, implementation of advanced technologies in education will enable to create an education space, in which interaction between the lecturer and students will be brought beyond real classes, i.e. will be both face-to-face and remotely, which will enable to enhance impact on the education process. With regard to this, the form of interaction with students will change and, consequently, new education forms and methods will emerge.

Therefore, the analyzed theoretical background for pedagogical interaction management within the framework of university education at the modern stage of development of the society enable to draw the following conclusions:

The modern stage of development of the society is characterized by a series of structural changes subject to harmonization and reformation. Globalization and integration into the European area taking place in Ukraine triggered a series of forming, however unstable, processes affecting the development of the society. The phenomena such as sustainable development, stable development society, information society, economic and education systems transformation emerge in Ukraine. On the basis of all the above-mentioned transformations, the necessity for radical changes in the approaches to interaction processes regulation in the society and in the world forms itself. And as these systems and processes are currently understudied, the rapid pace of change causes havoc and requires changes of regulation and management methods.

Bibliographic references

- Allen, J.D. (1986). Classroom Management: Students' Perspectives, Goals, and Strategies. *American Educational Research Journal*, 23, pp. 437-459.
- Butlin, J. (1987). *Our Common Future*. By World Commission on Environment and Development. London, Oxford University Press, 1987, pp.383.
- Drobnokhod, M. (2017) *Sohodennia i Problemy Vyschoi Shkoly Ukrainy [Nowadays and the Problems of Higher School of Ukraine]* Retrieved from: <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Drobnokhod2.htm>
- Hlushkova, L. V. *Osoblyvosti Zmin Struktury Ukrainskoho Suspilstva u Hlobalizatsinomou Protsesi [Peculiarities of Ukrainian Society Structural Change in Globalization Process] Naukovo-teoretychni almanakh «Hrani»*
- Honchar, O. V. (2009). *Pedahohichna Vzaiemodiiia yak Vyznachalna Skladova Humanizatsii Navchalnogo Protsesu. [Pedagogical Interaction as a Determining Component of Education Process Humanization]* *Pedahohichni nauky. № 1*. p. 22-28. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2009_1_6
- Horpynchenko, M.V., (2012). *Rol Vyschoi Osvity v Informatsinomou Suspilstvi. [The Role of Higher Education in the Information Society]* Kirovohrad: *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnogo tekhnichnogo universytetu. Ekonomichni nauky. № 22*. pp. 178-184.
- Iljin, H.L. (2002). *Filosofia Obrazovaniia (Idea Nepreryvnosti). [Philosophy of Education (the Idea of Continuity)]* Moskva: «Vuzovskaia knyha», p. 92
- Ivanova, T. V. (2017). *Vyshcha Osvita v Konteksti Yevropeiskoho Staloho Rozvytku. [Higher Education in the Context of European Sustainable Development]* Kyiv: *Visnyk Natsionalnogo aviatsiinoho universytetu. Seria: Pedahohika, Psykholohiia. №10*
- Khobta, S.V. (2006) *Teoriia Modernizatsii: Henezys, Evoliutsiia i Suchasnyi Stan. [Theory of Modernization: Genesis, Evolution and Current State]* *Hrani*. p. 106
- Ljaudis, V. Ya. (2008). *Metodika Prepodavanyia Psikhologii. [Methodology of Teaching Psychology]* Sankt-Peterburh: *Pyter*. 192 p.
- Makeiev, S. (Voronyh, V, Shulhyn, M.). (2014) *Klasova Struktura Suchasnoho Suspilstva. Vektory Zmin Ukrainskoho Suspilstva. [Class Structure of the Modern Society. Vectors of Change of the Ukrainian Society]* Kyiv: *In-totsiolohii NAN Ukrainy*. pp 110–134.

- Nikitenko, V. (2016) Conceptualization of Geo-Cultural Values in the Process of Teaching Foreign Language. Zaporizhzhia: Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii. №64. pp. 255 – 259.
- Pidlisniuk, V. (2005) Stalyi Rozvytok Suspilstva: Rol Osvity. [Sustainable Development of the Society: the Role of Education] Putivnyk. Kyiv: Vydavnytstvo SPD «Kovalchuk». p.88.
- Romanov, V. L. (2006) Innovatika Gosudarstvennoho Upravleniia: Proryv v Budushchee. [Innovation State Administration Theory: Breakthrough to the Future] Materialy mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii. Moskva: “Prospekt”. p.120.
- Rozumnyi, A. (2017) Vyscha Osvita v Konteksti Hlobalizatsii. [Higher Education in the Context of Globalization] Retrieved from: http://dt.ua/EDUCATION/vischa_osvita_v_konteksti_globalizatsiyi-27068.html
- Sadovenko, A. (2011). Stalyi Rozvytok Suspilstva: Navchalnyi Posibnyk [Sustainable Development of the Society: Study Guide] Kyiv: 392p.
- Scott, P. (2001). Higher Education Reforms in the Countries of Central and Eastern Europe: Analysis Attempt. Alma Mater (Vestnik vysshei shkoly). №9. p. 50.
- Shills, E. (1997). The Virtue of Civility: Selected Essays on Liberalism, Tradition, and Civil Society. Indianapolis: Liberty Fund.
- Toffler, A. The third Wave, 1980. Kyiv : Vydavnychi dim «Vsesvit», 2000. p. 480 [in Ukrainian].
- Trebin M. P., V. D. Vodnik, H. P. Klimova ta in.; Sotsiologia: Pidruchnyk Sociology: za red. M. P. Trebina. Kharkiv: Pravo, 2010. 224 s. c. 48–50].
- Zanina, L. (2003). Osnovy Pedahohycheskoho Maisterstva: Ucheb. posobyе. [Basics of Pedagogical Excellence: Study Guide] Rostov na Donu: pp. 16–20.

Modern trends of higher education development in Eastern and Western Europe

Sushkova Anastasiya

student, Minsk State Art College named after A. Glebov (Belarus)

Pieszczek Karolina, Warchoł Patrycja

students, Pedagogical University of Krakow (Poland)

Guk Oksana

student, National Academy of Management (Ukraine)

Okulicz-Kozaryn Walery

Dr.hab, MBA, professor

School of Entrepreneurship, Wrocław University of Environmental and Life Sciences (Poland)

Abstract

This research studies trends in higher education of Eastern and Western European countries. The aim of the research was to make a theoretical forecast of the number of students in higher education for European countries.

We have taken into account literature review and statistical methods. This research makes scientific evidence meaningful and valuable.

Keywords: higher education, theoretical forecast, student, the number of students, forecast of the number, Eastern Europe, Western Europe

The aim of the research was to make a theoretical forecast of the number of students in higher education for European countries.

Methods of research

The research was carried out since April 2020 till January 2021. When planning the study, we have relied on the results of information recourses and scientific articles, statistics data.

Object – higher education in East and West European countries.

Subject – trends of higher education in East and West European countries.

In this research, we have used literature review, grouping of results, primary processing and statistical methods.

When planning the study, we have relied on the results of previous studies. The practical part of the study was focused locally, in Eastern

Table 1.
Number of students per 10,000 population

Country	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Eastern European countries [1-7]										
Belarus	472	476	459	425	392	365	342	315	298	288
Bulgaria	403	401	397	384	380	371	356	354	337	334
Russia	493	454	424	393	356	325	300	289	284	-
Ukraine	465	427	400	378	317	306*	306*	299*	299*	288*
Western European countries [8-12]										
Germany	329	360	372	389	398	405	411	416	420	422
Italy	-	-	204	230	233	250	264	276	274	-
Spain	329	337	331	330	324	320	322	320	342	349

* – Excluding the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea, the city of Sevastopol and part of the temporarily occupied territories in Donetsk and Luhansk regions.

Source: own calculation

and Western regions of Europe. The data was studied since 2010 till 2019. Also we make a forecasting for the next years of number of students in some European countries [1].

Literature review

In the literature review, we studied the data from the sources [1-13].

Let's look through the data of student number dynamics in Higher educational institutions of the Republic of Belarus in the period from 2009-2019 [1-3]. So, in 2009 the number was 430 000, but in 2019 – 261 000.

For Republic of Belarus and other Eastern European countries we made an analysis of literature sources [1-7] and calculated the number of students per 10 000 citizens based on method from [1], look table 1. Based on the same method [1] we calculated the number of students of Western European countries, look Table 1.

As we can see from table 1, the number of students per 10 000 citizens vary from 204 to 493 in East and West European countries.

Results

Purpose of the study was to make a forecasting of the number of the students in higher education for the selected European countries. For a more detailed comparison, the authors performed an analysis according to the given indicator – the number of students per 10,000 population. For the calculation, the population in each country in 2010-2019 was adopted. Graphical

representation for the number of students of East European countries per 10,000 population is summarized for 10 years in the Fig.1.

Fig. 1 shows steady trend of decreasing number of students from year 2010 till 2019.

Graphical representation for the number of students of West European countries per 10,000 population is summarized for 10 years in the Fig.2.

Fig. 2 shows a trend of increasing number of students for 2010-2019 years.

Our analysis of Fig. 1 and Fig. 2 showed two absolutely different trends:

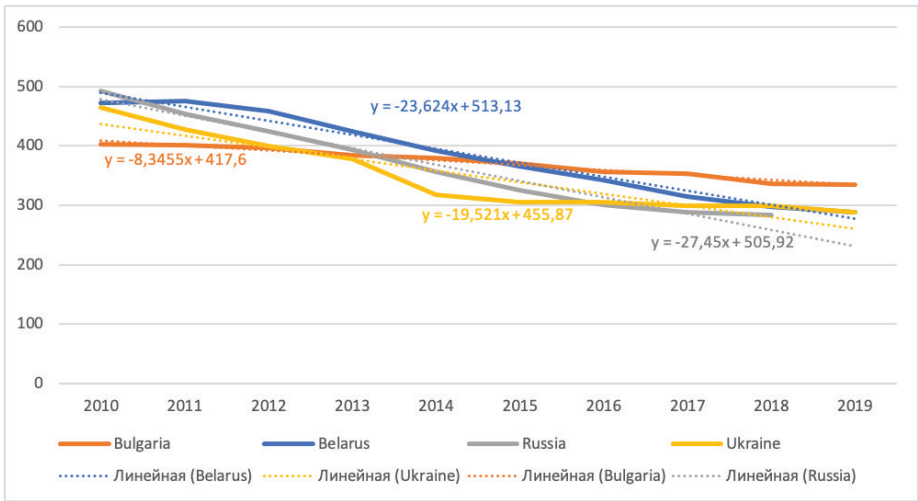
Decreasing of student number in Eastern European countries;

Increasing of student number in Western European countries.

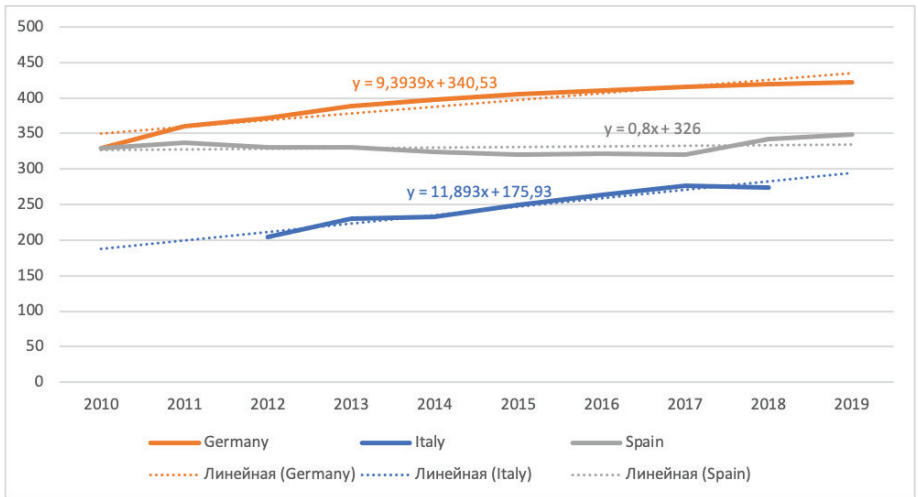
Statistical processing of the data in Figures 1 and 2 made it possible to determine the correlation coefficients and make a forecast in the form of equations. Table 2 contains the formulas for the trend lines for student numbers for each of the countries mentioned in this article.

The regression analysis method makes it possible to compose a regression equation for the trend lines shown in Fig. 1 and Fig. 2. Using the regression equations, you can predict the number of students in Belarus, Bulgaria, Russia and Ukraine in several years. To make a forecast, it is necessary to carry out a theoretical calculation to find the year (x axis), in which the number of students will be 0,0 y axis). Take the direct

Source: own calculation
Fig.1. Number of students per 10,000 population in some East European countries

Source: own calculation
Fig.2. Number of students per 10,000 population in some West European countries

equation for the number of students, for example, for Belarus:

$$y = -23,624x + 513,13 \quad (1)$$

Substituting the number 0 under the variable “y”, we get $x = 22$. Subject to this regression, after 22 years there will be no students in Belarus, provided there are no changes in edu-

cational policy. Doing similar calculations for Bulgaria, Russia and Ukraine line, we get that in these countries there will be no students left in 50, 18, 23 years, provided there are no changes in educational policy.

All the listed countries of Eastern Europe have a certain number of years after which

Table 2.
Trend lines for the countries of East and West Europe

Country	Trend line formula	In how many years will the number of students become zero
Eastern European countries		
Belarus	$y = -23,624x + 513,13$	22
Bulgaria	$y = -8,3455x + 417,6$	50
Russia	$y = -27,45x + 505,92$	18
Ukraine	$y = -19,521x + 455,87$	23
Western European countries		
Germany	$y = 9,3939x + 340,53$	-
Italy	$y = 11,893x + 175,93$	-
Spain	$y = 0,8x + 326$	-

Source: own calculation

there will be no students at all in these countries, if corrective management decisions are not made. The countries of Western Europe are increasing the number of students every year, so they are not threatened with almost or complete absence of students.

Conclusions

It was the commitment and equal division of work that made our analysis go smoothly, and the results obtained by us are fully satisfactory to us. To sum up, we have five empirical results:

1. The study of the dynamics of the number of students in some Eastern European countries showed the same tendency for a smooth decrease in the number of students for all surveyed countries.

2. The trend lines in the Eastern European countries show that in about 18-50 years the number of students in these countries will be zero if the situation remains unchanged. Consequently, the Governments of the surveyed Eastern European countries need to make a number of management decisions to improve the situation in the field of higher education.

3. The study of the dynamics of the number of students in some Western European countries showed the same tendency for a smooth increase in the number of students for all surveyed countries.

4. Trends in the number of students in Eastern and Western Europe are multidirectional. The number of students in the Eastern European countries is steadily decreasing. At

the same time, the number of students in Western European countries is increasing.

5. The aim of the study is achieved. The purpose of the subsequent research is to study the managerial, financial and other decisions of the Governments of the countries of Eastern and Western Europe in the field of higher education. It is interesting to study the best practices of Western European countries for the use of higher education in Eastern European countries.

List of used sources

- Sushkova A. What will happen to higher education in Belarus and Russia: forecast and strategic managerial decisions. Студенческие научные достижения. Сборник статей VIII Международного научно-исследовательского конкурса. – Пенза: МЦНС «Наука и Просвещение». – 2020. – р. 62-65.
- Education in the Republic of Belarus (academic year 2018/2019): stat. bull. // National stat. Committee Resp. Belarus. – Minsk, 2018.
- Belarus in numbers. 2019: Statistical Digest / Ed. Coll.: I.V. Medvedeva, I.S. Kangro et al. – M.: Belstat, 2019. – 17 p.
- Education in the Russian Federation: 2014. Statistical Digest. M.: HSE, 2014.
- https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-bulgaria_en.pdf
- Ministry of Education and Science of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inozemnim-studentam>
- Wikipedia [Electronic resource]. – Access mode: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вища_освіта_в_Україні

https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-italy_en.pdf

<https://www.eurodesk.pl/mobilnosc/eurostudia/studia-we-wloszech>

[Electronic resource]. – Access mode: <https://www.studying-in-spain.com/spain-international-student-statistics/>

[Electronic resource]. – Access mode: <https://www>.

[statista.com/statistics/461738/enrollment-numbers-in-spanish-universities/](https://www.statista.com/statistics/461738/enrollment-numbers-in-spanish-universities/)

Les effectifs dans l'enseignement supérieur en 2019-2020, Note Flash, 2020, n14, URL: https://cache.media.enseignementsup-recherche.gouv.fr/file/2020/64/9/NF_synthese2019_2020_1312649.pdf

World bank (2020). Population, total. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>

УДК 378.5; 37.091.313

Розвиток творчого потенціалу майбутніх вчителів мистецьких дисциплін у педагогічних коледжах

Лісова А.В.

викладач музики, м. Бар

***Анотація.** У статті йдеться про шляхи розвитку творчого потенціалу в майбутнього вчителя мистецьких дисциплін у педагогічних коледжах під час педагогічної практики, оволодіння практичними навичками у професійній підготовці майбутнього фахівця.*

Ключові слова: професійна підготовка, творчий потенціал, креативний розвиток, музично-педагогічна діяльність, студент-практикант, професійно-творча особистість.

***Abstract.** The article deals with ways of forming creative personality of the future music director in preschool and school music teacher in a secondary school during teaching practice, mastering practical skills in the training of future specialists.*

Keywords: training, creativity, creative development, musical and educational activities, student-trainee, professional and creative person.

Постановка проблеми. У Національній стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки одним із стратегічних напрямків є створення умов для формування творчої особистості майбутнього вчителя, реалізації і самореалізації його природних задатків і можливостей в освітньому процесі.

Розвиток творчого потенціалу особистості є одним із найактуальніших завдань сучасного суспільства, яке перебуває на етапі глобальних перетворень у системі освіти України, інтеграції у світовий освітній простір. Відповідно до європейських вимог та вітчизняних державних документів (Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти України, Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепція національного виховання) по-

требують оптимізації завдання та педагогічні механізми творчого розвитку студентської молоді, здатної до професійного самовдосконалення та самореалізації. Відповідно до цього виникає необхідність внесення кардинальних змін до змісту, форм і методів навчально-виховної роботи з молоддю, зокрема студентів педагогічних коледжів, де реалізується креативний підхід до розвитку особистості, формування активно-перетворюючої позиції, творчого потенціалу. Актуальною є проблема підготовки творчих учителів, які в умовах динамічних подій XXI століття будуть здійснювати естетичне і художнє виховання підрастаючого покоління, виявляти творчі можливості своїх вихованців. В умовах динамічного розвитку науки, культури, техніки значно змінюються умови праці вчи-

теля, підвищуються вимоги до його особистості та професійної підготовки.

Одним із першочергових завдань сучасного навчального закладу, в тому числі й педагогічного коледжу, є ліквідація відчуження між викладачем та студентом. Це завдання можна розв'язати шляхом реалізації особистого підходу до студентів, коли кожен студент відчуватиме, що він цікавий викладачеві як особистість. Необхідна навчальна співпраця, в процесі якої відбувається розвиток творчого мислення, яке дає змогу студентам бачити те, чого ще немає, але що може бути створене ними самими (задня пошуку невідомого, нового, загадкового, незвичайного). Творче мислення, творчі здібності формуються через творчу активність. Взагалі, бути педагогом – значить бути творчою особистістю, бути талановитим. Творчий потенціал особистості вчителя – це природовідповідні та культуровідповідні можливості, що формуються й розкриваються в процесі навчальної підготовки й у подальшій його діяльності, ведуть до отримання продуктивного результату у вирішенні завдань нестандартними методами педагогічного впливу, засобами мистецтва, відбиваючи основу загальної й педагогічної культури.

Аналіз досліджень і публікацій. Визначенню ролі педагогічної діяльності вчителя у суспільстві присвячено праці М. Драгоманова, О. Духновича, Ю. Федьковича, Х. Алчевської, Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, М. Коцюбинського, П. Грабовського, Б. Грінченка, С. Ковальнової, Т. Лубенець та ін.

Суттєвий внесок у вивченні питань практичної підготовки майбутніх учителів музики зробили Л. Арчажнікова, І. Боднарук, В. Бриліна, Л. Булата, С. Гладка, Ж. Дебела, Т. Єременко, Л. Ісаєва, Є. Карпова, З. Квасниця, Г. Кожевников, Л. Матвеева, І. Найдонов, Е. Печерська, Г. Яковлева та ін. У дослідженнях цих вчених педагогічна практика студентів розглядається в контексті різних проблем підготовки майбутніх учителів: професійної адаптації, професійної орієнтації, розвитку творчих здібностей, формування фахових умінь і навичок.

Виходячи з аналізу педагогічної літератури, поняття «творча особистість педагога» зводиться до проблеми педагогічного таланту чи педагогічних здібностей. «Особистість – поняття багатогранне, і її характеризують не лише здібності та обдарування, та й вони не розвиваються окремо від інших притаманних людині якостей... Педагогічна творчість передбачає наявність у вчителя комплексу загальних якостей, що характеризують будь-яку творчу особистість, незалежно від виду діяльності, ерудиції, почуття нового, здатності до аналізу і самоаналізу, гнучкості і широти мислення, активності, волі, розвинутої уяви» [4, с. 17].

Педагогічна практика має навчальний характер, але метою діяльності студента є, насамперед, формування себе як творчої особистості.

Метою статті є виявлення шляхів розвитку творчого потенціалу особистості майбутнього вчителя музики, а також музичного керівника його професійно-творчого розвитку під час педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сучасний фахівець – це висококваліфікована особистість, здатна до творчого мислення, вирішення проблем нестандартним шляхом, діє самостійно, ініціативно. Вирішальна роль у освітньому процесі належить музичному керівнику, вчителю музики. Від його професійної підготовки, набутого практичного досвіду, педагогічної майстерності і захопленості залежить рівень музично-естетичного виховання дітей взагалі. Необхідно, щоб професійна підготовка майбутнього музичного керівника та вчителя музики враховувала перспективний розвиток системи музично-естетичного виховання в дошкільній установі та загальноосвітній школі, втілено в практику найдосконаліші програми та методи навчання з музики, відповідно до сучасних вимог.

Педагогічна практика як основа системи підготовки майбутніх учителів забезпечує дієвість засвоєних професійних знань і умінь, сприяє виявленню педагогічних здібностей та індивідуальних творчих можливостей кожного студента. Завдяки тому, що робота практиканта передбачає спілкуван-

ня з дітьми та учнями, студент має можливість не тільки для самовдосконалення, але й формувати його творча індивідуальність, а в процесі педагогічної практики активно впливає на розвиток особистості кожної дитини.

Залучення студентів до безпосередньої практичної діяльності є засобом активізації інтересу до майбутнього фаху, перевірка ефективності усіх, без винятку, напрямків професійної підготовки (психолого-педагогічного, історико-теоретичного, музично-виконавського, методичного). Результатом формування готовності майбутніх учителів музики до професійної діяльності є спроможність орієнтуватися в основних музично-педагогічних концепціях, здатність працювати з дітьми різних вікових груп за будь-якою програмою з предмету «Музичне мистецтво», стверджувати власну позицію та індивідуальний творчий стиль викладання предмету.

Педагогічна практика проводиться в умовах освітнього процесу сучасної загальноосвітньої школи з урахуванням закономірностей і принципів цілісного процесу професійної підготовки майбутніх учителів на основі здобутих знань, сформованих умінь і навичок. Під час активної педагогічної практики у студентів створюються умови для практичної педагогічної діяльності.

Передові педагогічні теорії, найсучасніші системи та методи навчання, якими озброєні студенти, не зроблять навчального процесу ефективним. Вирішальну роль у навчанні та вихованні відіграє завжди особистість учителя. «Особистість педагога виступає і джерелом розвивального впливу навчання, і зразком, сталоном ставлення до справи, відданості ідеї, і інструментом переконання і навіювання, тобто відіграє визначальну роль у визначенні всіх педагогічних завдань. Педагогічна творчість неможлива без широкого світогляду, культури, без розвитку здібностей і прагнення вчителя до пошуку більш досконалих систем навчання» [4, с. 17].

Майбутні вчителі музики та музичні керівники під час педагогічної практики в загальноосвітній школі та дошкільному

навчальному закладі повинні знайти такі методи та прийоми у своїй роботі, щоб діти отримували радість у спілкуванні з музичним мистецтвом на уроках та на музичних заняттях в садочку вишукували особливі засоби впливу на своїх вихованців. Розвиваючи вміння художньо виконувати музику, творчо втілювати музичні враження через слово, рухи, малюнок, танці, спів, ігри, розваги студенти самі ніби перевтілюються.

Отже, високі результати в різних видах музичної та музично-педагогічної творчості є в тих вчителів музики, які мають високий рівень розвитку музичності та педагогічних здібностей, тобто у яких виявляється музично-педагогічна креативність. Виконання музичного твору – процес складний, який потребує певних знань і технічних навичок, зокрема: читання нотного тексту і художнього сприйняття музичного твору, створення задуму та його реалізація, порівняння результату з поставленим художньо-педагогічним завданням, внесення коректив і визначення загальної оцінки художніх дій.

Розкриття ідеї та змісту твору забезпечується тісним взаємозв'язком музично-слухових уявлень студента-практиканта з системою виконавських знань, умінь, навичок. Щоб виховати музичний смак і сформувати музичну культуру учнів різних вікових груп майбутнім учителям необхідно вміти добирати високохудожній репертуар і знаходити ефективні методи та прийоми сприймання музичних творів. Для ефективного сприйняття учнями музичного твору студентам-практикантам необхідно: досконало знати музичні та поетичні тексти; вміти розробляти художньо-інтерпретаційний план та втілювати його у навчанні учнів музики; володіти комплексом виконавських умінь гри на музичному інструменті; вміти співати під власний супровід; вміти формувати в учнів установку на розуміння музики; вміти вміло виявляти рівень слухацької культури дітей в садочку та школярів під час сприйняття певного твору.

Висновки. Отже, розвиток творчого потенціалу майбутнього музичного керівника та вчителя музики в умовах пе-

дагогічної практики в закладах освіти є досить важливою. Педагогічна спрямованість, творчі здібності студента-практиканта мають велике значення під час педагогічної практики. Реалізація творчого потенціалу майбутнього вчителя музики, його формування можуть бути успішними лише в умовах цілеспрямованої й педагогічно організованої діяльності закладу освіти. Синтез професійно-педагогічної та музично-виконавської майстерності в поєднанні з музично-педагогічною практикою музичних керівників дає змогу сформувати творчу особистість з високими моральними якостями, сприяє вирішенню нагальних проблем художньо-естетичної освіти здобувачів освіти відповідно до сучасних вимог.

ЛІТЕРАТУРА

- Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – М.: Наука, 1977. – 284 с.
- Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д. Б. Богоявленская. – Ростов-на-Дону, 1983. – 156 с.
- Брилiна В.Л., Ставiнська Л. М. Вокальна професiйна пiдготовка вчителя музики: методичний посiбник / В.Л. Брилина, Л.М. Ставiнська. – Винниця: Нова книга, 2013. – 96с.
- Загвязинский В.И. Педагогическая творчество учителя/ В.И. Загвязинский // Педагогическая творчество и мастерность: хрестоматия / укл. Н.В. Гузий. – К.: ИЗМН, 2000. – 168 с.
- Зязюн I.A., Сагач Г.М. Краса педагогiчної дiї: навчальний посiбник/I.A. Зязюн, Г.М. Сагач. – К., 1997. -302 с.
- Ростовський О.Я. Педагогiка музичного сприймання: навч.-метод. Посiбник /О.Я. Ростовський. -К.: ИЗМН, 1997. -248 с.

Організація самостійної роботи студентів при дистанційному навчанні іноземної мови

Т. Рябуха, Л. Куликова

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь, Україна*

Ключові слова: навчання іноземної мови, дистанційне навчання, самостійна робота студентів.

Keywords: teaching foreign languages, distance learning, independent work of students.

Традиційна методика викладання іноземної мови передбачає чітке розмежування аудиторної та позааудиторної роботи студентів. Кожному з цих видів діяльності відводиться своє місце і час в організації навчального процесу. Однак, сучасний студент в процесі пізнання все більше часу, найчастіше досить обґрунтовано, користується різними смарт-пристроями; фізична присутність студента на аудиторних заняттях під час навчання стає не обов'язковою, а часом і неможливою. Це спричиняє необхідність у зміні традиційних форм навчання, спонукаючи методистів істотно переглянути роль самостійної роботи у навчальному процесі.

Під самостійною роботою ми розуміємо «навчальну діяльність, яку студенти виконують без безпосереднього контакту з викладачем, або яка проходить під керівництвом викладача опосередковано через спеціальні навчальні матеріали» [4, с. 294]. Серед ознак самостійної роботи, зазвичай, виділяють наступні: «організовується самим студентом; стимулюється його внутрішніми пізнавальними мотивами; здійснюється ним у найбільш зручній, раціональній, з його точки зору, час; контролю-

ється ним самим в процесі виконання і згідно з її результатами; здійснюється на основі опосередкованого управління з боку викладача» [1, с. 124].

Оскільки при дистанційному навчанні самостійна робота студента стає фактично основною, то постає питання про її ефективну організацію. Для навчання студентів прийомів самостійної роботи методисти пропонують використовувати певні алгоритми управління – «регламентовану систему навчальних дій, які забезпечують досягнення певної мовної або мовленнєвої мети» [2, с. 26].

Одним з основних прийомів управління вважається інструктаж. Так, С. А. Хавроніна зазначає, що формулювання вправ, які пропонуються студентам в якості домашнього завдання, повинні містити вказівки на те, з якою метою, яким чином і в якій послідовності слід їх виконувати. «Студенту повинні бути зрозумілі мета і зміст кожного завдання: навіть якщо вправи мають чисто тренувальний характер, їх виконання сприяє поглибленню і уточненню знань, вдосконаленню навичок, які формуються і розвиваються на заняттях в аудиторії. Важливо, щоб

студенти виконували самостійну роботу в домашніх умовах усвідомлено» [3, с. 97].

При дистанційному навчанні викладач стикається з необхідністю опосередкованого управління самостійною роботою через розроблені та подані в електронній версії навчальні матеріали, які пропонуються студентам в дистанційному режимі. При цьому, виявляється важлива специфічна характеристика подібної самостійної роботи студента – вона здійснюється на всіх стадіях навчального процесу: а) при презентації нового мовного, мовленнєвого, культурно-країнознавчого матеріалу, б) на етапах тренінгу, формування і розвитку мовних навичок і вмінь, в) під час проведення контролю.

Зупинимось на проблемі вибору оптимального виду управління самостійною діяльністю студента на різних стадіях організації навчального процесу при дистанційному навчанні іноземної мови на початковому етапі. На наш погляд, для формування навичок і вмінь, які відповідають елементарному рівню комунікативної компетенції, доцільно використовувати переважно жорстке управління, при якому регламентується вся самостійна робота студента, коли всі навчальні матеріали забезпечуються відповідними інструкціями і ключами. Це обумовлено тим, що користувачі дистанційного курсу, зазвичай, не мають навичок самостійної роботи ні з іншомовними навчальними матеріалами, ні з довідковою літературою взагалі: вони не вміють контролювати й оцінювати результати своєї ін-

шомовної мовленнєвої діяльності, раціонально розпоряджатися відведеним для самостійної роботи часом. Тому студент повинен постійно відчувати, що автори дистанційного курсу допомагають йому виробити оптимальну, раціональну систему самостійної роботи з матеріалами курсу.

Отже, дистанційна форма навчання іноземної мови на початковому етапі оволодіння мовою висуває підвищені вимоги до технології управління навчальною діяльністю студентів, значний обсяг якої здійснюється в режимі самостійної роботи. Запропонована система організації самостійної роботи студентів, яка передбачає комплексне використання прийомів відносно жорсткого і гнучкого управління їх діяльністю, може бути визнана методично ефективною, що дозволяє успішно досягати заявлених цілей навчання.

Література

- Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М.: ИКАР, 2009. 448 с.
- Журавлева Л. С., Исаева Э. А. Самостоятельная работа на начальном этапе. Содержание и формы самостоятельной работы при обучении РКИ. М.: ГИРЯП, 2008. С. 20–27.
- Хавронина С. А. Приемы активизации самостоятельной работы. Содержание и формы самостоятельной работы при обучении РКИ. М.: ГИРЯП, 2008. С. 91–98.
- Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь. М.: Астрель, 2006. 750 с.

Формування професійних компетенцій майбутніх фахівців при вивченні навчальних графічних дисциплін

Ребрій А.М.

старший викладач,
Сумський національний аграрний університет;

Рибенко І.О.

старший викладач,
Сумський національний аграрний університет.

Анотація. Актуальністю даної теми є усвідомлення процесу формування професійних компетенцій, розуміння того, чому необхідно навчити, яким чином і якою має бути технологія навчання для досягнення поставленої мети. Процеси глобалізації, перехід від індустріальних технологій до науково – інформаційного виробництва, впровадження нових форм організації праці, зростання соціально-економічних вимог та потреб сучасного споживача потребують компетентності кваліфікованих фахівців.

Ключові слова: графічна підготовка, компетентність, самостійна робота, інформаційні технології, дистанційне навчання.

Abstract. Relevance of this topic is understanding the process of formation of professional competence, understanding why it is necessary to teach and how should technology be used to achieve the goal set before it. The processes of globalization, the transition from industrial technologies to scientific and informational production, the introduction of new forms of work organization, growing social and economic requirements and the needs of the modern consumer require expertise of qualified professionals.

Keywords: graphic preparation, competence, independent work, information technologies, distance learning.

Об'єктом дослідження є процес графічної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах. Методологічну основу становить компетентнісний підхід до процесу професійної підготовки фахівців, системний підхід до вивчення процесів у ринкових умовах, наукові праці

вітчизняних та зарубіжних вчених з цієї проблематики.

Досліджуючи процес формування професійних компетенцій фахівців, слід підкреслити головну особливість компетентності як педагогічного явища, а саме: компетентність – це не специфічні предметні

вміння та навички, а конкретні життєві операції, необхідні людині будь-якого віку, професії, сімейного стану. Найбільшого поширення в науковій літературі набуло визначення компетентності як «сукупності знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [1].

З метою підготовки компетентного фахівця, який відповідає вимогам сучасного ринку праці необхідно використовувати активні методи навчання, технології, що розвивають пізнавальну, комунікативну й особистістну активність студентів. Впровадження і реалізація компетентнісного підходу в освіті дозволять швидко реагувати на потреби ринку праці, на його вимоги.

Застосування інформаційних технологій на заняттях при підготовці майбутніх спеціалістів сприяє важливому підвищенню рівня пізнавальної самостійності, високому ступеню наочності й безперервному самоконтролю, засвоєнню знань та умінь, формуванню необхідних професійних компетенцій. Використання на заняттях технології мультимедіа сприяє підвищенню якості професійної підготовки за рахунок одночасного поєднання всіх можливих впливів на студентів графіки, тексту, звуку і зображення.

Проблема графічної підготовки майбутніх технічних фахівців є актуальною й у зв'язку з чітко окресленими вимогами щодо розвитку інформаційного суспільства: інформатизація навчального середовища, формування системи безперервної освіти, інтеграція науки, забезпечення високоякісної професійної підготовки, формування міцного освітянського потенціалу, зміцнення матеріально-технічної бази.

Вивчення графічних дисциплін має декілька особливостей, які корисно мати на увазі з самого початку. В цих дисциплінах немає майже ніяких формул, що вимагають запам'ятовування, теорія їх дуже проста. Але вміння застосовувати цю теорію на практиці для розв'язання конкретних геометричних завдань (а в цьому й полягає мета вивчення даних дисциплін у ВНЗ) вимагає достатніх навичок в проєкційних побудовах.

Проведене нами дослідження показало, що тільки максимальне злиття теоретичної підготовки з прикладними роботами дає найкращий результат в освоєнні графічних дисциплін. Велику увагу потрібно приділяти самостійній роботі студентів. Складний теоретичний матеріал, який потребує пояснень, опрацьовувати в аудиторний час, а типові та доступні за своєю складністю завдання, лишати на самостійне вивчення.

При сучасних соціально-економічних умовах господарювання виникли потреби у висококваліфікованих фахівцях, у тому числі у сфері традиційної і комп'ютерної графічної підготовки, яка передбачає комплексний характер їх професійного навчання, забезпечуючи єдність функціонального і соціального компонентів, знання не тільки специфіки графічної діяльності, але й сформованих необхідних навичок із суміжних галузей знань. Це підвищує значення графічної підготовки у вищих технічних навчальних закладах, створення цілісної комплексної педагогічної технології в середовищі інформаційних технологій, яка б передбачала розвиток графічних знань, умінь і навичок в ієрархічній послідовності як невід'ємної складової професійної інженерно-конструкторської підготовки майбутніх технічних фахівців, розвиток методики базової графічної підготовки засобами інформаційних технологій, формування особистості професіонала [2].

Знання з навчальних графічних дисциплін формують базові знання, необхідні для засвоєння спеціальних дисциплін, виконання студентами курсових та дипломних проєктів і для майбутньої фахової діяльності.

На теперішній час в Сумському НАУ одним з пріоритетних напрямів програми модернізації вищої школи визнано дистанційне навчання. Гнучкість дистанційного навчання полягає у можливості викладання матеріалу курсу з урахуванням підготовки та здібностей студентів. Це досягається створенням альтернативних сайтів для одержання більш детальної або додаткової інформації зі складних тем, або низки питань-підказок. Актуальність дистанційного навчання проявляється у можливості впровадження новітніх педагогічних, психологічних і методологічних розробок з розвитком

тям матеріалу на окремі функціонально-завершені теми, які вивчаються по ступеню засвоєння і відповідають здібностям окремого студента або групи загалом.

Студенти СНАУ можуть знайомитися з лекціями викладачів в електронній мережі, проходити в ній тести, практикуми, читати всю навчальну літературу, користуватися глосарієм і презентаціями, обговорювати на форумі з викладачами навчальні теми.

При змінах у навчальному плані легко змінювати робочу програму, лекції, завдання до розрахунково-графічних робіт та інше. В електронних навчально-методичних комплексах будь-який учасник освітнього процесу, отримавши попередньо логін, пароль, а також допуск на даний курс, може ознайомитися з усім вмістом курсу, навіть, перебуваючи вдома. Викладачі та студенти можуть контролювати навчальну активність та успішність в мережі.

Крім оперативного навчання й консультацій на сервері створена система тестування, за допомогою якої студент може в будь-який час перевірити свої знання по дисципліні.

Таким чином, під графічною підготовкою доцільно розуміти цілісну систему знань і умінь, яка сприяє розумінню явищ і процесів, що відбуваються в галузі техніки, розвитку творчого і технічного мислення.

Професійну підготовку інженерно-технічних фахівців аграрного профілю ми повинні сприймати не в вузькому розумінні, а саме як комплексну, переважно творчу діяльність. Поєднання професійних знань із інтелектуальними навичками характерне для творчої діяльності. Гнучкість, оперативність, самостійність в опануванні знаннями та вміле їх використання – це важлива інтелектуальна навичка.

Графічна підготовка займає провідне місце у формуванні спеціалістів – механіків, енергетиків, будівельників, технологів переробних виробництв. Таким чином, технічна професійність фахівців аграрних ВНЗ і середніх спеціальних навчальних закладів, перш за все, залежить від графічної підготовки і грамотності.

Випускник вищого навчального закладу має досконало володіти інформаційними технологіями, теоретичними знаннями, навичками та вміннями. З цієї точки зору, графічна підготовка виступає головною складовою загальної підготовки, яка об'єднує технічні знання.

Список використаної літератури

- Професійна освіта: словник / [уклад. С.У. Гончаренко та ін.]; за ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – С. 149.
- Райковська Г. О. Методика формування графічних знань в системі інформаційних технологій: [монографія]. – Житомир: ЖДТУ, 2009.

Морально-етичне виховання школярів у педагогічній спадщині минулого

Череп Андрій Дмитрович

здобувач кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Ключові слова: мораль, моральність, виховання, школярі, педагогічна спадщина.

Школа є життєвим простором дитини. Адже і тут вона не просто готується до життя, а живе. Тому виховна робота в закладі середньої освіти має плануватися так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проєктувальника життя, гармонізації та гуманізації відносин між учнями і педагогами, школою і сім'єю, керуючись ідеями самоцінності дитинства, демократичного діалогу між поколіннями.

Вивчаючи стан проблеми виховання моральних почуттів у світовій психолого-педагогічній літературі, ми дійшли висновку, що вона ще в стародавньому світі була актуальною. Тому їй належала пріоритетна роль в розгляді важливих законів морального розвитку суспільства.

Вже Аристотель був переконаний, що не тільки розум, скільки вірно спрямований рух почуттів служить початком чесноти [3, с. 16-26].

Платон, розвиваючи ідеї Сократа, дійшов висновку, що від Бога кожній людині з народження дана своя чеснота. Вищою з них, розвиненим інтелектом, – володіють філософи і правителі. Воїнам, які покликані охороняти кордони держави, притаманні

мужність і хоробрість, нижчим верствам населення – помірність і слухняність. Вища чеснота – справедливість – вимагає, щоб кожна людина в суспільстві займала призначене їй місце [3].

В епоху Відродження в європейській педагогіці основним стало гуманістичне спрямування (М. Монтень, Т. Мор, Дж. Локк, Ф. Рабле, Е. Роттердамський і ін.).

Погляди вчених були часом дуже своєрідними. Наприклад, М. Монтень, Дж. Локк розглядали конкретні почуття суб'єкта як страждаючої істоти, що має жалюгідний вигляд в своїх бідах. Вони виділили чуттєвість як форму індивідуальної активності.

Найбільш переконливою є, на наш погляд, позиція Я.А. Коменського, який виокремив в гуманістичному вихованні виховання почуттів гуманізму, демократичності, патріотизму, любові до праці, правдивості, чесності та інших благородних переживань. Він підкреслював, що всі знання, які призначені дітям, повинні бути надані їхніми почуттями, щоб почуття регулювали розум. У своїй книзі «Світ чуттєвих речей в казці» Я.А. Коменський вису-

ває й інші ідеї: визнання зовнішніх органів почуттів у дітей головними джерелами пізнання; розвитку зовнішніх органів почуттів. Це необхідно, оскільки вони є головним джерелом навчання [32, с. 106-142].

Трохи пізніше Ж.Ж. Руссо проголосив: «Існувати – означає відчувати, тому що почуття стоять незрівнянно вище розуму» [48, с. 16-25]. Автор також звертає увагу на виховання в людині гуманістичних почуттів доброти і безкорисливості. Його ідеї про пріоритет почуттів над розумом підтримали І. Песталоцці, Р. Оуен [40, с. 127].

Знаний педагог К. Ушинський був переконаний, що ні слова, ні думки, ні навіть вчинки наші не виражають так ясно і вірно нас самих і наше ставлення до світу, як наші почуття, у них відчутний характер не окремої думки, не окремого рішення, а всього змісту душі нашої [66, с. 96].

Суттєвим є те, що психолого-педагогічна наука України була тісно взаємопов'язана зі світовою психолого-педагогічною наукою. Ще в XVI-XVII століттях із Західної Європи в Україну проникли передові гуманістичні ідеї, що знайшли своє втілення у філософській концепції Г. Сковороди. Філософ закликав розвивати духовну свідомість людини, «зберігати серце» і виховувати його через чесноту і служіння суспільству на основі народних традицій.

В своїй творчості Т. Шевченко визначив етичне почуття не тільки як «дар природи», а й історично і соціально сформоване почуття, яке необхідно виховувати в дітях з раннього дитинства.

Пізніше А. Вишневський і Г. Ващенко розкрили національний моральний ідеал виховання, в основу якого закладені крім національних цінностей, ще й загальнолюдські гуманістичні ідеали.

Подібні до принципів древніх філософів (виховання особистим прикладом, звернення у вихованні до народних традицій, ритуалів, до почуттів вихованців) і погляди педагогів (А. Богущ, А. Макаренко, С. Русова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський та ін.).

Так, А. Макаренко вважав, що навчання стає вихованням, коли воно несе ідею науки через розум в серце людини, в її почуття, джерелом сили первісного виховання є особистий приклад [66, 62].

Інші педагоги переносять мета навчання дещо в іншу сторону, а саме, звертають більше уваги на художні предмети: художню літературу, музику, малювання, різьблення по дереву, екскурсії в красиві місця тощо. Вони бачать в мистецтві дієвий засіб виховання емпатії, оскільки ніщо так, як мистецтво, не дає можливості розуміння іншої людини.

Як промінь, що пронизує суть людських вчинків, бачить почуття В. Сухомлинський, а моральність він використовує як головний компонент у своїй педагогічній системі [7]. Також він важливе місце відводить мистецтву, музиці як засобу виховання, але перш за все, фольклорної, так як школа, він уважав, немислима без національного ґрунту, вона зобов'язана зберігати національну культуру і при цьому органічно поєднувати і стверджувати загальнолюдські та національні цінності. Автор переконаний, що необхідно виховувати в душах дітей чутливість до найтонших відтінків думок і почуттів інших людей, в молодшому шкільному віці норми моралі розкриваються, перш за все, в конкретному, емоційному виразному контексті – вчинок. Вчений зазначає: якщо виховувати по схемі – зрозумій, що я тобі кажу; відчуй те, що я хочу закріпити в твоїй душі, і ти будеш хорошою людиною, – все це призведе до того, що високі слова в свідомості дитини знеціняться. До почуття потрібно підвести, його слід викликати, пробудити емоційною ситуацією [7].

Майстерність морального виховання полягає в тому, щоб дитину, з перших кроків її шкільного життя, переконували її власні вчинки, щоб у словах вихователя вона знаходила відлуння власних думок і переживань, які народжуються в активній діяльності », – писав В. Сухомлинський. «Багатство духовного життя починається там, де благородна думка і моральне почуття, зливаючись, живуть в добродесному вчинку» [7].

Знаний педагог та науковець В. Сухомлинський писав, «щоб моральний ідеал став реальністю, треба вчити людину правильно жити, правильно поступати, правильно ставитися до людей і до самого себе. Учитель стає вихователем, лише ово-

лодівши найтоншим інструментом виховання – наукою про моральність, етикою. Етика в школі – це «практична філософія виховання» [8, с.6].

Автор української етнопедагогіки М. Стельмахович, досліджуючи процес морального виховання, звертає увагу на схожість норм християнської етики з основами українського національного виховання. Вони передбачають виховання в дітях традиційних національних моральних чеснот, які притаманні українському народові: не вбий, не заздри, не зазирай на чуже, уникай злочинного способу життя, бережи честь народу і рідних, почитай ближнього. Вчений підкреслює, що в українській народній філософії «Бог – це Абсолют істини, добра і справедливості». Українська мова має багато стійких виразів зі словом «Бог» типу: «Бійся Бога», «Бог дасть», «З Богом», «За ради Бога», «Слава Богу» і т.д. [57].

У сучасній філософії панує думка (В. Блюмкін, Г. Гумницький, Т. Цирлін та ін.), згідно з якою мораль суспільства існує лише тоді, коли вона адресується моральним почуттям людини: совісті, обов'язку, гуманності, справедливості тощо. Виключіть з розгляду ці почуття, і від моральності нічого не залишиться.

Особливо гостро постала проблема виховання емоційно-моральної сфери дитячої особистості в сучасній вітчизняній науці. Провідні українські вчені (І. Бех, А. Богущ, В. Киричок, О. Кононко, О. Савченко, А. Чебікін, А. Щербо та ін.) відзначають її важливу роль в процесі формування інноваційної національної освіти, що побудована на гуманістичних ідеалах.

Проте спрямованість зусиль на розкриття і розвиток внутрішніх можливостей дитини, її потреб, інтересів, емоцій і почуттів вимагає ефективних методів і засо-

бів впливу на дітей через їхню емоційну сферу. Тому існують розроблені інноваційні виховні технології (І. Бех), в яких представлені загальні напрями для розв'язання соціально-моральних завдань, що сприяють духовному зростанню школярів. Провідна роль тут належить особистісно-орієнтованому вихованню, що засноване на загальнолюдських ідеалах, які існують за законами Істини, Добра і Краси.

Загальнолюдські ідеї гуманістичного морально-етичного виховання особливо близькі українському менталітету. Підтвердженням тому є українська народна педагогіка.

Література:

- Большая этика / Пер. с древнегреч. Т.А. Миллер /Аристотель Соч. в 4 т. Т. 4. М.: Мысль, 1983.
- Каменский Я.А. Великая дидактика. Пампедия // Я.А. Коменский, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, ИХ. Песталоцци. Педагогическое наследие. М., 1987. – С. 5-137.
- Руссо Ж. Ж. Письма о морали. Эмил, или О воспитании // Руссо Ж.- Ж. Педагогические сочинения в 2-х т. М., 1981. – С. 16-371.
- Ушинский К. Д. Педагогична спадщина в сучасній практиці виховання і навчання. К.: Вища школа, 1980. – С. 96.
- Стельмахович М. Г. Українське національне виховання // Розкази онуку. 1993. № 8. С. 3-8.
- Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения: в 3-х т. Т. 3 / В.А. Сухомлинский ; сост.: О. С. Богданова, В. З. Смаль. М.: Педагогика, 1981. – 640 с.
- Сухомлинский В. А. Духовный мир школьника (подросткового и юношеского возраста): научно-популярная литература / В.А. Сухомлинский. М.: Гос-ое учебно-педагогическое изд-во мин-ва просвещения РСФСР, 1961. – 221 с.
- Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека: (советы воспитателям) / В. А. Сухомлинский. К.: Радянська школа, 1975. – 236 с.

Удосконалення профорієнтаційної роботи з абітурієнтами з урахуванням відмінностей поколінь

Макаренко О.В.

*кандидат технічних наук, доцент кафедри фізико-хімічної механіки та технології будівельних матеріалів і виробів.
Харківський національний університет будівництва та архітектури
(м. Харків, Україна)*

Першина Л.О.

*кандидат технічних наук, доцент кафедри фізико-хімічної механіки та технології будівельних матеріалів і виробів.
Харківський національний університет будівництва та архітектури
(м. Харків, Україна)*

У статті розглянуто теорію поколінь, представлено характеристики поколінь GI, P, BB, X, Y і Z, проаналізовано віковий склад і поколінні належності викладачів і абітурієнтів, оцінено вірогідність відмінностей і непорозуміння, надано рекомендації щодо вдосконалення профорієнтаційної роботи з урахуванням особливостей молоді покоління Z.

Ключові слова: теорія поколінь, покоління GI, P, BB, X, Y і Z, характеристики поколінь, абітурієнти, профорієнтаційна робота.

Keywords: theory of generations, generations GI, P, BB, X, Y and Z, characteristics of generations, matriculants, professionally oriented work.

Забезпечення формування контингенту студентів у рамках ліцензійного обсягу є першочерговим і найважливішим завданням колективу Харківського національного університету будівництва та архітектури (ХНУ-БА) в сучасних умовах реформування системи вищої освіти України з метою *інтеграції до європейського освітнього простору, підвищення конкуренції між спеціальностями та закладами вищої освіти* [1]. Успішне виконання цього завдання залежить від правильно обраної стратегії, планомірності та

ефективності профорієнтаційної роботи з майбутніми абітурієнтами [2]. Профорієнтаційна робота містить у собі комплекс заходів, спрямованих на допомогу абітурієнтам під час обрання професії та формування в них усвідомленої зацікавленості в обраній спеціальності [3, 4].

Ступінь ефективності проведення профорієнтаційної роботи залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. До суб'єктивного фактора, який може знижувати ступінь ефективності профорієнта-

ційних заходів, належить фактор відмінностей між особливостями різних поколінь.

Метою даного дослідження є розробка заходів щодо підвищення результативності профорієнтаційної роботи з урахуванням різниці в менталітетах поколінь – провідників і одержувачів профорієнтації.

Як відомо, теорію поколінь було створено американськими вченими Н. Хоувом і В. Штраусом в 1991 році. Основою цієї теорії є цінності людей, оскільки саме цінності та їхня схожість, а не вік, формують і визначають покоління як групу людей зі спільними рисами, цінностями та особливостями, народжених у певний проміжок часу, які відчули вплив однакових подій і особливостей виховання [5]. Автори теорії визначають покоління як сукупність усіх людей, народжених у проміжку часу, що становить приблизно двадцять років. Звісно, кожна людина є унікальною особистістю, але серед представників одного покоління існують спільні риси – вони формувалися в один історичний період, мають певні загальні переконання та моделі поведінки, почуваються належними до цього покоління. Представники різних поколінь, навпаки, відрізняються за багатьма ознаками – інтервалом років народження, подіями, які сформували цінності, та цінностями. Зараз одночасно проживають представники шести поколінь [6-11]:

1. *Покоління G1 (Greatest Generation)* або покоління Переможців, яке народилося в 1900-1923 роках. Події, які сформували цінності, є такими: Перша світова війна, революційні події 1905-го та 1917-го років, громадянська війна, встановлення радянської влади, колективізація, електрифікація. Цінності й особливості є такими: працьовитість, відповідальність, віра в світле майбутнє, досягнення загального порядку та справедливості, прихильність до ідеології, родина та родинні традиції, домінантність і категоричність суджень.

2. *Покоління P (Pensioners Generation, Silent Generation)* або *Мовчазне покоління, яке народилося в 1923-1943 роках*. Події, які сформували цінності, є такими: сталінські репресії, Друга світова війна, відбудова зруйнованої країни, відкриття антибіотиків. Цінності й особливості є такими:

відданість; дотримання правил, законів; повага до посади й статусу; честь; терпіння; старанність; відповідальність; мовчазність; родина; повага до медицини та лікарів; економність, заповиленість.

3. *Покоління BB (Baby Boom Generation)* або *покоління Бебі-бумерів, яке народилося в 1943-1963 роках*. Події, які сформували цінності, є такими: перемога в Другій світовій війні, радянська «відлига», підкорення космосу, СРСР (світова супердержава), «холодна війна», гарантії держави, єдині програми навчання в школах, забезпеченість медичного обслуговування. Цінності й особливості є такими: ідеалізм; оптимізм; молодість; здоров'я; спорт; ностальгія; родина; робота; трудоголізм; відданість; імідж; націленість на результат; зацікавленість в особистісному статусі, зростанні та винагороді; а також колективізм і командний дух; орієнтація на команду; експертність; стабільність; віра в майбутнє; енергійність; активність; витривалість; психологічна стійкість.

4. *Покоління X (Generation X)* або *Невідоме покоління, яке народилося в 1964-1984 роках*. Події, які сформували цінності, є такими: продовження «холодної війни», війна в Афганістані, епоха змін, перебудова, СНІД, наркотики. Цінності й особливості є такими: самостійність, готовність до змін, можливість вибору, надія на себе, виживання, наполегливість, індивідуалізм, відданість кар'єрі, навчання протягом усього життя, прагматизм, глобальна інформованість, технічна грамотність, рівноправність, свобода, споживання, неформальність поглядів, різкість, прагнення командувати, цілеспрямованість, відповідальність, очікування від інших самостійності, важливість соціальних гарантій і впевненості в майбутньому.

5. *Покоління Y (Generation Y)* або *покоління Міленіалів, яке народилося в 1985-1999 роках*. Події, які сформували цінності, є такими: розпад СРСР, незалежна Україна, фінансові кризи, військові конфлікти, атипічна пневмонія, розвиток цифрових технологій, мобільні телефони, Інтернет, епоха брендів. Цінності й особливості є такими: індивідуальність, свобода, розваги, зміни, оптимізм, адаптивність, життя сьо-

годнішим днем, наївність, комунікабельність, впевненість у собі, різноманітність, громадянський обов'язок і мораль, досягнення, нетерплячість, негайна винагорода, націленість на швидкий результат, компетентність у техніці, креативність, важливість бути собою разом із командою, важливість власного життя, відстоювання своєї точки зору та поваги до себе, публічність, комунікабельність, мобільність, прагнення до комфорту, відсутність авторитетів, Інтернет-спілкування.

6. *Покоління Z (Generation Z) або покоління Ценіеніалів, яке народилося в 2000–2020 роках.* Події, які сформували цінності, є такими: фінансові та політичні кризи, укрупнення бізнесу, створення торгових мереж, збільшення ролі інформації, знань та інформаційних технологій у житті суспільства. Цінності й особливості є такими: відданість, дотримання правил, закон і порядок, жертвовність, честь, терпіння, економність, підприємницькі якості, креативність, фрагментарність, тривалість уваги протягом 8 секунд, візуальне сприйняття інформації, «кліпове мислення», самостійність у побуті, споживацька досвідченість, економічна грамотність, зрілість та здатність до самоконтролю, прагнення отримати освіту та знання, важливість майбутнього, родина, дружба, любов, кар'єра, гроші, максимальна наближеність до інформації, віртуальне спілкування, віртуальна реальність.

Наведена характеристика інтервалів років народження та цінностей різних поколінь є приблизною, але відображає загальні тенденції.

Аналіз за віком викладацького складу механіко-технологічного факультету ХНУ-БА дозволив визначити, що за віковими категоріями покоління розподіляються таким чином: покоління G1 – 0%, покоління P – 5%, покоління BB – 31%, покоління X – 52%, покоління Y – 12%, покоління Z – 0%, тобто більшість викладачів належать до поколінь BB і X, менша частина – до покоління Y і лише незначна частина – до покоління P.

Так само аналіз за віком абітурієнтів вступної кампанії 2020 року, які зараз навчаються на 1 курсі за нормативною (на основі повної загальної середньої освіти)

та прискореною (на основі освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст») денною і заочною формами навчання для здобуття освітнього ступеня «бакалавр», свідчить про те, що їхня більшість (близько 90%) належить до покоління Z, а їхня меншість (близько 10%) – до покоління Y. Батьки студентів 1 курсу належать переважно до покоління X.

Частка абітурієнтів покоління Z у подальших вступних компаніях закономірно буде збільшуватись, тобто в ході проведення роботи з профорієнтації буде відбуватись взаємодія: «викладачі поколінь BB, X, Y» ↔ «абітурієнти покоління Z», «їхні батьки покоління X». Викладачі покоління Y краще за інших спілкуються з абітурієнтами покоління Z, вони ближчі за менталітетом – «говорять однією мовою». Також добре розуміються представники покоління X – викладачі та батьки абітурієнтів. А ось викладачі поколінь BB і X та абітурієнти покоління Z є зовсім різними. Для успішної і результативної профорієнтації необхідно розуміння особливостей молоді, яка належить до покоління Z.

Покоління Z є цифровим поколінням, на формування якого значно вплинув стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій [12]. Представники цього покоління мають особливі здібності до отримання та обробки інформації, оскільки технології супроводжують їх від народження. Саме на цей час припав пік розвитку Інтернету, YouTube, соціальних мереж, мобільних телефонів типу Iphone та Ipad [13]. Інформаційне середовище, в якому живе покоління Z, суттєво впливає на розвиток його особистостей, визначаючи характерні ознаки [14]: нетерплячість, зосередження на короткострокових цілях, залежність від Інтернету, фрагментарність образного мислення, швидке дорослішання, орієнтація на використання, цінування чесності, відкритість в соціальній мережі, пріоритетність віртуального середовища, кращі знання щодо техніки, ніж щодо почуттів людей, розумність як виконавців. Також покоління Z не бачить різниці між реальним і віртуальним світом, для нього важлива персоналізація та характерна практичність, покоління Z страждає від синдрому упущеної

вигоди, покоління Z – це покоління типу «зроби сам» [15].

Такі особливості покоління Z вимагають зміни підходів і форм проведення профорієнтаційної роботи.

Крім традиційних форм і методів профорієнтаційної роботи, які реалізуються в масштабах ХНУБА та механіко-технологічного факультету [16], доцільно впровадження інноваційних або вдосконалення існуючих форм і методів з урахуванням особливостей покоління Z.

Інформаційний простір, в якому перебуває покоління Z, потребує нових підходів. Першочерговим завданням є вдосконалення сайтів університету, факультетів і випускових кафедр в розділах, які стосуються профорієнтації. Представлений матеріал має бути викладений стисло, структуровано, ілюстративно, практично. Результативним є розміщення реклами університету і спеціальностей, інформації про заплановані профорієнтаційні заходи в соціальних мережах Інтернету.

Під час безпосереднього спілкування з абітурієнтами покоління Z мають враховуватись такі їхні якості, як креативність, фрагментарність мислення, короткочасність уваги, візуальне сприйняття інформації, «кліпове мислення», практичність, націленість на результат, прагнення розвиватись й отримувати нові знання та вміння, інтерес до успішної кар'єри.

При проведенні профорієнтаційної роботи в закладах середньої освіти та профільних коледжах неефективно спілкуватися у формі лекції. Така форма спілкування є застарілою і не привертає уваги випускників. Профорієнтація має проводитися з використанням банерів, фільмів, відеоматеріалів, презентацій. Цінується упорядкованість, стислість, креативність, практична націленість і конкретність без зайвої теоретизації. Наприклад, слайди презентації можуть бути такими: «чому потрібна вища освіта, як здійснити правильний вибір», «інформація щодо ХНУБА», «інформація щодо спеціальності 192 «Будівництво та цивільна інженерія» професійного спрямування «Технології будівельних конструкцій, виробів і матеріалів», «правила й умови вступу на всі рівні вищої освіти та

форми навчання», «знання для професійної діяльності», «будівельні професії», «об'єкти працевлаштування», «виробничі партнери», «міжнародні зв'язки», «студентське життя (навчання, наука, конкурси, олімпіади, конференції, практична підготовка, військова підготовка, позаучбова діяльність)», «контактна інформація». Рекламні буклети як роздавальні агітаційні матеріали мають бути оформлені таким чином, щоб викликати інтерес і зацікавленість молоді – мінімум тексту, максимум корисної інформації. Профорієнтаційна бесіда має бути стислою, передбачати зворотній зв'язок з використанням питань і відповідей. Доцільним є використання тестування та анкетування для виявлення інтересів випускників щодо подальшого навчання в ХНУБА. Сценарій профорієнтаційного заходу має бути розроблений заздалегідь, кожен етап має укладатися в певний проміжок часу. Етапи мають чергуватися і бути організованими за ігровим принципом.

Під час проведення профорієнтаційної роботи на Днях відкритих дверей ХНУБА і випускових кафедр всі вищенаведені форми також є ефективними. Крім того, абітурієнти можуть наочно ознайомитися з навчальною і лабораторною базами, візуалізувати уявлення за допомогою стендів, макетів, зразків і т.д., задовольнити інтерес до оснащення сучасними засобами навчання. Викликати зацікавленість у майбутній професії з боку молоді можуть також організовані спільні екскурсії на базові підприємства й установи, залучення до профорієнтаційних заходів представників будівельної галузі, у т.ч. випускників університету.

Як показує досвід вступної кампанії 2020 році, серед питань абітурієнтів найбільш популярними є такі, що стосуються умов і правил прийому, перспектив подальшого навчання та працевлаштування. Абітурієнти цікавляться щодо дисциплін, які будуть вивчати, і знань, які будуть, отримувати, можливостей особистого розвитку під час навчання (курси з інформатики та 3D – моделювання, вивчення іноземної мови, участь у проєктах будь-якого рівня, у т.ч. міжнародних, стажування за кордоном, практична підготовка, заняття спортом тощо), перспектив працевлаштування за

фахом, подальшої кар'єри та заробітків. На всі ці питання потрібні чіткі відповіді з візуальними прикладами (зразки навчального плану, досягнень студентів, диплома, вакансій, зарплатні тощо). Також абітурієнти цікавляться можливостями індивідуалізації навчання, яке є дуже важливим з точки зору побудови індивідуальної освітньої траєкторії [17], сумісництва навчання та роботи, отримання паралельної другої освіти або другої вищої освіти.

Новітнім є створення груп з абітурієнтами різних категорій в додатках – месенджерах Viber, Telegram, WhatsApp, що дозволяє здійснювати підтримання постійного та зворотнього зв'язку, своєчасно викладати потрібну інформацію, спілкуватися колективно з усіма й особисто з кожним.

Таким чином, урахування характерних особливостей абітурієнтів нового покоління (покоління Z) дозволяє підвищити ефективність проведення профорієнтації, залучити до навчання студентів, зацікавлених в обраній спеціальності та в подальшій трудовій діяльності за фахом.

ЛІТЕРАТУРА

- Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-19 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- Бондаренко В.И. Опыт проведения профориентационной работы высшего учебного заведения с абитуриентами [Текст] / В.И. Бондаренко, О.В. Курчий, В.А. Штерев // Молодой ученый. – 2013. – №12. – С.410-413.
- Янцур М.С. Професійна орієнтація і методика професійної роботи. Курс лекцій: Навчальний посібник [Текст] / М.С. Янцур. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 464 с.
- Баріхашвілі І.І. Психологічні основи профорієнтації і професійного самовизначення [Текст] / І.І. Баріхашвілі. – Миколаїв: Атол, 2006. – 224 с.
- Howe Neil, Strauss William. Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069. – New York: William Morrow & Company, 1991. – 367 p.
- Костенко Т. Теорія поколінь: чому ми різні і як почути один одного [Електронний ресурс] / Т. Костенко. – Сайт «Освітня Асамблея». – Режим доступу: <https://www.ca.org.ua/2017/07/03/theory/>.
- Матвійчук О.С. Теорія поколінь: чому ми різні та як порозумітися одне з одним [Електро-

ний ресурс] / О.С. Матвійчук // Практика управління дошкільним закладом. – 2018. – №07. – С.36-41. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25576/1/Matvichuk_Teoriya_pokoliniy.pdf.

- Шишкунова В.А. Теория поколения: понятие и характеристика [Электронный ресурс] / В.А. Шишкунова // Актуальные проблемы авиации и космонавтики. – 2017. – №13. – С.882-884. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-pokoleniya-ponyatie-i-harakteristika>.
- Ожиганова Е.М. Теория поколений Н. Хоуа и В. Штрауса. Возможности практического применения [Электронный ресурс] / Е.М. Ожиганова // Бизнес-образование в экономике знаний. – 2015. – №1 (1). – С. 94-97. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-pokoleniy-n-houa-i-v-shtrausa-vozmozhnosti-prakticheskogo-primeneniya>.
- Єрмоленко А.Б. Розвиток національного освітнього простору в контексті надбань теорії поколінь [Електронний ресурс] / А.Б. Єрмоленко // Вісник Національного університету оборони України. – 2014. – Вип.3. – С.82-87. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2014_3_17.
- Близнюк Т.П. Оцінка поколінських цінностей покоління бебі-бумерів та покоління X в Україні / Т.П. Близнюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2017. – Вип. 27(1). – С.118-122. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_27%281%29_27.
- Зеленов Є.А. Цифрове покоління: ризики, переваги, засоби взаємодії [Електронний ресурс] / Є.А. Зеленов // Духовність особистості: методологія, теорія, практика: зб. наук. пр. – Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. Володимира Даля, 2018. – Вип. 5 (86). – С. 67-82. – Режим доступу: <https://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/19690>.
- Радионова Л.А., Радионова О.Н. Теория поколений как методология обучения в современном вузе [Электронный ресурс] / Л.А. Радионова, О.Н. Радионова // Материалы I Междунар. науч.-практ. конф. «Романія: языковое и культурное наследие». – Минск: БГУ, 2019. – С. 296-304. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/234020>.
- Коростіль Л.А. Покоління Z: пошук способів педагогічної взаємодії [Електронний ресурс] / Л.А. Коростіль // Народна освіта. – 2018. – Вип. 1. – С.82-88. – Режим доступу: nbuv.gov.ua/UJRN/NarOsv_2018_1_11.

Кушніренко І.Ю. Глобальний інформаційний простір як фактор впливу на учбовий процес у вищій школі [Електронний ресурс] / І.Ю. Кушніренко // Матеріали ХІХ Міжнародної наук.-практ. конференції «Наукові дослідження та розробки», 22 лютого 2017. – М.: «Олімп», 2017. – С. 394-395. – Режим доступу: <http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/2390>.

Першина Л.О., Макаренко О.В. Тенденції вибору професії абітурієнтами [Текст] / Л.О. Першина, О.В. Макаренко // Матеріали 70-ї На-

уково-методичної конференції, присвяченої 85-річчю ХНУБА. – Харків: ХНУБА. – 2015. – С.112-115.

Макаренко О.В., Першина Л.О. Індивідуалізація процесу навчання студентів в традиційному та інноваційному аспектах [Електронний ресурс] / О.В. Макаренко, Л.О. Першина // Międzynarodowej naukowi-praktycznej konferencji. Monografia pokonferencyjna. Science, Research, Development. Pedagogy. – London, 27.02.2018. – С.101-107. – Режим доступу: http://xn-e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/74_03.pdf.

Ефективність організаційно-педагогічних умов і моделі формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання із застосуванням цифрових технологій

Семенов Є. К.

аспірант Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

***Анотація.** У статті наведено результати експериментального дослідження щодо формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання із застосуванням цифрових технологій. Визначено й обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання із застосуванням цифрових технологій: організація освітнього процесу закладу вищої освіти з використанням мережевої платформи, створення інтелектуального портфоліо студента для відображення рівня його професійної компетентності, формування навичок організації колективної роботи у телекомунікаційних проектах, описано методіку проведення педагогічного експерименту, наведено аналіз його кількісних показників з використанням засобів і законів математичної статистики. Сформульовано висновки та охарактеризовано результати педагогічного експерименту.*

Ключові слова: цифрові технології, педагогічний експеримент, педагог професійного навчання, фахова компетентність.

***Abstract.** The article presents the results of an experimental study on the formation of professional competence of future teachers of vocational training with the use of digital technologies. The organizational and pedagogical conditions of formation of professional competence of future teachers of professional training with application of digital technologies are defined and substantiated: the organization of educational process of higher education institution with use of a network platform, creation of an intellectual portfolio of the student. the technique of carrying out pedagogical experiment is described, the analysis of its quantitative indicators with use of means and laws of mathematical statistics is resulted. The conclusions are formulated and the results of the pedagogical experiment are characterized.*

Key words: digital technologies, pedagogical experiment, teacher of professional training, professional competence.

Сучасна освіта з цифровими технологіями це не тренд, а вимога часу. Всі зміни, які відбуваються в суспільстві, відображаються в освіті. З початком ХХІ століття суспільство перейшло від постіндустріального до інформаційного, тому, безумовно, освіта має пристосовуватись і повинна забезпечувати сучасні запити.

Як зазначають науковці, «цифрові технології в сучасному світі – це не лише інструмент, а й середовище існування, яке відкриває нові можливості: навчання в зручний час, безперервну освіту, можливість проектувати індивідуальні освітні траєкторії, зі споживачів електронних ресурсів стати творцями» [1, с. 192]. Таким чином, цифровізація освіти передбачає «застосування студентами мобільних і інтернет-технологій, розширюючи горизонти їх пізнання, роблячи їх безмежними» [2, с. 57]. Продуктивне застосування цифрових технологій, залучення здобувачів вищої освіти до самостійного пошуку, аналізу інформації, участь в проєктній діяльності формує у них компетенції ХХІ століття.

Метою формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання є «забезпечення належної професійної підготовки випускників ЗВО в умовах ступеневої освіти та їх конкурентноздатності на ринку освітніх послуг» [3, с. 9].

На думку дослідників «професійна компетентність педагогів професійного навчання – це сукупність їх особистісних якостей, загальної культури та кваліфікаційних знань, умінь, методичної майстерності, гармонійна інтеграція яких в педагогічній діяльності дає оптимальний результат» [4, с. 142].

На перший план висуваються «внутрішні фактори педагогів професійного навчання: особистісні якості, тобто структура особистісних здібностей та рис характеру, їх загальна культура, управлінські та організаторські можливості, а вже потім – кваліфікаційна компетентність, яка передбачає знання, уміння, навички з отриманої спеціальності» [5, с. 18].

Основними структурними елементами професійної компетентності педагогів професійного навчання є: теоретичні педагогічні знання, практичні вміння, особистісні якості педагога.

Впродовж 2017-2020 рр. нами проведено дослідження впливу цифрових технологій на формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання. Під час організації експерименту ми виходили з того, що формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання із застосуванням цифрових технологій значно покращиться за умови впровадження в освітній процес експериментальної моделі та визначених і обґрунтованих нами організаційно-педагогічних умов: організація освітнього процесу закладу вищої освіти з використанням мережевої платформи, створення інтелектуального портфоліо студента для відображення рівня його професійної компетентності, формування навичок організації колективної роботи у телекомунікаційних проєктах. З огляду на це, метою нашого дослідження стала перевірка сформованості професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання із застосуванням цифрових технологій та апробація розробленої нами моделі.

На різних етапах педагогічного експерименту було залучено 382 студенти та 28 викладачів ЗВО. Експериментально-дослідна робота здійснювалася поетапно.

З огляду на те, що професійна компетентність майбутніх педагогів професійного навчання розглядається як здатність особи ефективно виконувати організаційну, контролюючу, технологічну, проєктувальну функції в професійній освіті на основі комплексної системи знань, умінь, навичок і якостей, нами виділено такі її критерії: мотиваційний, когнітивний, особистісний і діяльнісний. Відповідно до критеріїв ми визначили показники, що розкривають їх якісну характеристику, а також рівні, що визначають їх кількісний показник.

Для перевірки результативності експериментально-дослідної роботи відповідно до мотиваційного критерію оцінювались ставлення до обраної професії, рівень намагань і здатності до самоосвіти; відповідно до когнітивного критерію аналізувалися рівень засвоєння фахових знань; діяльнісний критерій визначався за рівнем сформованості фахових вмінь і навичок, володіння сучасними цифровими технологіями, а відповідно до особистісний – рівень прояву професійно-значущих якостей.

У ЗВО для оцінювання навчальних досягнень студентів з навчальної дисципліни використовується система ECTS заснована на оцінюванні всіх видів роботи здобувача вищої освіти, необхідних для досягнення цілей, зазначених у навчальній програмі: відвідування лекцій, виконання лабораторних робіт, підготовка і участь у семінарах і практичних заняттях, самостійна робота, складання заліків та іспитів, проходження практики (стажування), підготовка та захист курсових і дипломних робіт тощо.

У процесі визначення навчальних досягнень студентів аналізу підлягають:

- характеристики відповіді студента: елементарна, фрагментарна, неповна, повна, логічна, доказова, обґрунтована, творча;
- якість знань, правильність, повнота, осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, міцність;
- ступінь сформованості загально навчальних і предметних умінь і навичок;
- рівень оволодіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, робити висновки тощо;
- досвід творчої діяльності (вміння виявляти проблеми, формулювати гіпотези, розв'язувати проблеми);
- самостійність оцінних суджень.

Вказані орієнтири покладено в основу виділених чотирьох рівнів навчальних досягнень студентів: *початкового* ($FX - F$), *середнього* ($E - D$), *достатнього* ($C - B$), *високого* (A).

Таким чином ми розробили й обґрунтували систему критеріїв, показників і рівнів формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання.

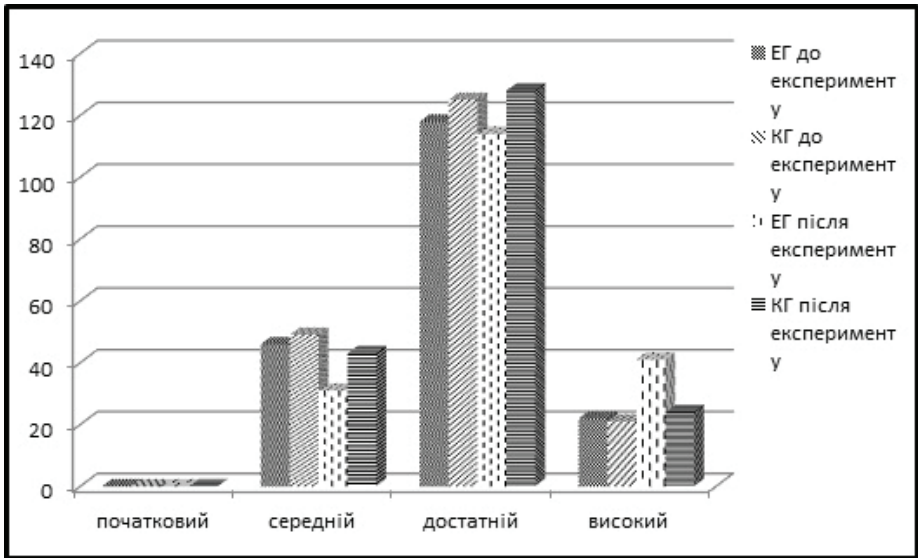
Проведена в процесі дослідження експериментальна робота мала на меті перевірку ефективності організаційно-педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання із застосуванням цифрових технологій.

Експериментальне дослідження проходило в декілька етапів:

- діагностичний (вивчення сучасного стану проблеми професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у педагогічній теорії, визначення в передовому і новаторському досвіді важливих джерел ідей для вирішення проблеми формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання, логічний аналіз основних дефініцій проблеми, аналіз навчальної документації та досвіду формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання викладачами вітчизняних і закордонних закладів вищої освіти, планування навчального процесу та побудова змісту навчання, враховуючи застосування цифрових технологій, психологічна, наукова і методична підготовка майбутніх педагогів професійного навчання до професійної діяльності);
- прогностичний (формулювання завдань експериментального дослідження, побудова та уточнення гіпотези, конструювання плану-програми експерименту);
- організаційно-підготовчий (заходи щодо узгодження та затвердження експерименту, добір об'єктів для проведення експерименту, підготовка та розроблення мережевої платформи супроводження викладання навчальних дисциплін із застосуванням цифрових технологій);
- практичний (визначення заходів констатувального експерименту, змісту і термінів констатувального та формувального експерименту (заходи, теми, програма), особливостей логічної схеми експерименту, визначення методів отримання інформації про хід педагогічного процесу та його результати (анкетування, тестування, метод експертної оцінки);
- педагогічний аудиторний експеримент (проведення дослідних занять);
- узагальнювальний (оброблення отриманих даних, їх аналіз і формулювання висновків, написання звітних матеріалів); апробація (застосування на практиці).

Для аналізу рівня професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання до формувального експерименту ми використали рейтинговий бал студентів під час зарахування до ЗВО, зведений до 100-бальної шкали, як інтегральну ознаку їх на-

Рисунок 1 - Динаміка діагностики показників сформованості професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у контрольних та експериментальних групах

вчальних здобутків під час навчання у закладах загальної середньої чи професійної (професійно-технічної) освіти.

Для визначення результативності експериментальної методики проводилося тестування й анкетування студентів контрольних груп (КГ) та експериментальних груп (ЕГ), спостереження за їхньою навчальною та практичною діяльністю, технологічною і педагогічною практиками, результати оцінювань оброблялися методами математичної статистики.

Порівнюючи показники в КГ до та після формульовального експерименту, бачимо що вони змінилась ($\bar{x}_{до\ експ.} = 3,86$, $\bar{x}_{після\ експ.} = 3,9$), тобто рівень професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання за умов традиційної системи підготовки зріс всередньому на одну десяту, це пояснюється пізнавальним інтересом до професійної діяльності; в той час в ЕГ середні значення показників зросли ($\bar{x}_{до\ експ.} = 3,8$, $\bar{x}_{після\ експ.} = 4,1$) на 0,3 одиниці, а це означає, що використання цифрових технологій у формуванні професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання підвищили її рівень на 0,3 одиниці. Перевірку достовірності одержаних результатів проводили за критерієм Стьюдента для залежних вибірок, тобто для ЕГ до та після формульовального експерименту. Висуваємо нульову гіпотезу про те, що розбіжність між середніми значеннями показників до та після формульовального етапу експерименту є випадковою, та альтернативну гіпотезу, згідно з якою ця розбіжність спричинена запропонованою нами методикою. Спостережуване значення критерію знаходимо за формулою:

$$t_{en} = \frac{\bar{x} - \bar{y}}{\sqrt{\frac{S_x^2 + S_y^2}{n(n-1)}}} = \frac{4,1 - 3,8}{\sqrt{\frac{0,12 + 0,15}{187 \cdot 186}}} = 107;$$

де $\bar{y} = 3,8$ – середнє значення показників до експерименту, $\bar{x} = 4,1$ – середнє значення показників після експерименту; $S_y^2 = \frac{n}{n-1} \cdot 0,12 = \frac{187}{186} \cdot 0,12 = 0,12$,

$$S_x^2 = \frac{n}{n-1} \cdot 0,15 = \frac{187}{186} \cdot 0,15 = 0,15 \quad \text{– виправлені дисперсії до та після експерименту.}$$

Критичне значення критерію для рівня значущості 0,05 ймовірність 95%) знаходимо за таблицями $t_{кр} = 1,97$. Оскільки $t_{кр} < t_{сп}$, то нульову гіпотезу можна спростувати, тобто розбіжності між середніми значеннями показників оцінювання за наведеними критеріями не є випадковими, а спричинені використаною нами методикою з достовірністю 95%.

Отже, середній якісний показник в ЕГ дійсно підвищився внаслідок використання запропонованих нами організаційно-педагогічних умов. Найбільшого зросту показників сформованості професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання вдалося досягнути за мотиваційним, когнітивним та діяльним критеріями завдяки найширшому впровадженню в освітній процес цифрових технологій (рис. 1). Показники за особистісним критерієм зросли менше через їх значну інертність. В подальшому слід звернути особливу увагу на розвиток показників за цим критерієм.

Спостереження за динамікою результатів діагностики студентів КГ та ЕГ показали, що під час формувального експерименту в ЕГ значно підвищилися теоретичні знання, уміння використовувати цифрові технології у професійній діяльності.

Отже, результати експериментального дослідження, доводять важливість впровадження в підготовку майбутніх педагогів професійного навчання цифрових технологій. В студентів експериментальних груп, на відміну від студентів контрольних груп, спостерігаються значні позитивні зміни рівня сформованості професійної компетентності, про що свідчать зростання відповідних показників внаслідок застосування в освітньому процесі підготовки майбутніх педагогів професійного навчання організаційно-педагогічних умов: організація освітнього процесу закладу вищої освіти з використанням мережевої платформи, створення інтелектуального портфоліо студента для відображення рівня його професійної компетентності, формування навичок організації колективної роботи у телекомунікаційних проєктах.

Література

- Карплюк, С. О. Особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі / С. О. Карплюк // Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку. Матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р. / За ред. В. Г. Кременя, О. І. Ляшенка; укл. А. В. Яцишин, О. М. Соколюк. – К, 2019. С. 188–197.
- Городенко, Л. М. Цифрова та інформаційна нерівність у мережеві комунікації / Л. М. Городенко // Інформаційне суспільство, №16, 2012. С. 56–59
- Овчарук, О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О. В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики. К.: «К.І. С». 2004. С. 6–15.
- Волосенко, А. Формування професійної компетентності як важливий чинник творчої самореалізації майбутнього вчителя / А. Волосенко // Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2012. № 6. Ч. 1. С. 140–150.
- Савченко, О. П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі / О. П. Савченко // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. 2010. № 3. С. 16–23.

Методика застосування інноваційних технологій у професійній діяльності викладачів художньо-мистецьких дисциплін у ЗВО

Бойчук Віталій Миколайович

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,*

Уманець Володимир Олександрович

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського*

Фу Гуан

*аспірант кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського*

Професійна підготовка, яка формує професійно-педагогічну компетентність майбутніх викладачів художньо-мистецьких дисциплін (далі – МВХМД), вбирає історичні здобутки вітчизняної та світової тенденції. Теоретико-методологічний компонент системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю зумовлює зміни в цілях, меті, принципах, функціях, методиці професійно-художньої освіти, що гарантує реалізацію в професійно-педагогічній діяльності її потенціалу та спрямованість на поступове накопичення компонентів інноваційності студентів.

Під інноваційним розвитком ми розуміємо впровадження нововведень, необхідних для збільшення інноваційного потенціалу в професійно-педагогічній підготовці

майбутніх фахівців художнього профілю. Ці інновації ефективно покращуватимуть результати професійної підготовки МВХМД в галузі художньо-естетичного виховання, вдосконалюючи освітні, виховні та дидактичні аспекти педагогічної системи, стимулюючи впровадження високоефективних освітніх технологій.

Науковці та практики обґрунтовують концептуальні вимоги до фахової підготовки МВХМД, яким окрім здобутих знань, необхідно володіти художнім мисленням, виявляти креативність, індивідуальність, ініціативність, а також вміння узгоджувати свої дії з урахуванням наступності, неперервності та інтегрованості навчання.

Досліджуючи художньо-педагогічну освіту, нині звертають увагу на проблему

педагогічної підготовки конкретного здобувача освіти в контексті переорієнтації всієї системи вищої освіти на професійний розвиток і саморозвиток кожної особистості. Водночас підкреслюється роль педагогічних кафедр в університетах (педагогічних і класичних), а також створення інноваційних кафедр, таких як: педагогічної антропології, педагогічної творчості, основ педагогічної майстерності, проблем вищої школи тощо.

Зазначається, що педагогічна кафедра у процесі професійної підготовки майбутнього викладача має виконувати системотвірну функцію. Серед основних завдань професійно-педагогічної підготовки, виокремлюють такі: ознайомлення МВХМД із закономірностями розвитку особистості на різних етапах її становлення; створення умов для усвідомлення та прийняття майбутніми фахівцями педагогіки не тільки як навчальної дисципліни, а як науки, мистецтва, основи для побудови авторських систем, створення особистої педагогічної позиції; спонукати і підтримувати постійне професійне зростання та становлення майбутнього викладача [1, с. 3].

Специфіка викладання у ЗВО художнього профілю потребує від сучасного викладача широкого застосування нетрадиційних методів навчання, серед них: особистісно орієнтовані, колективні, ігрові, інтегративні, творчо-стимулювальні, емоційно-регулювальні, проблемно-моделювальні, перцептивно-аксіологічні у вербальних і невербальних варіантах, електронно-інформативні. Варто наголосити, що активність студентів залежить від особистих якостей викладача та його вміння донести до студентської аудиторії свої знання. Для цього викладач закладу вищої освіти має поєднувати в собі інтелігентність, вихованість, професійність, освіченість.

Як зазначає Ю. Колісник-Гуменюк [2] система професійно-педагогічної підготовки МВХМД у ЗВО в нашій державі реалізується за трьома етапами: мотиваційно-орієнтувальний, спрямований на формування позитивної мотивації студентів до оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками і використання їх у художньо-педагогічній діяльності, стимулювання й активізацію потреби МВХМД у

самостійній художньо-творчій діяльності; когнітивно-діяльнісний, передбачає опанування сукупністю знань (психолого-педагогічних, художньо-педагогічних, фахово-методичних, естетико-культурологічних) і набуття комплексу фахових художніх і педагогічних умінь і навичок (організаторських, проєктувальних, професійно-педагогічних і художньо-творчих); творчо-реалізаційний, спрямований на якнайповніше інтегрування та творчу реалізацію засвоєного студентами комплексу складових професійно-педагогічної компетентності (передусім, сукупністю знань, умінь, навичок з різних дисциплін) у процесі художньо-педагогічної діяльності. Підготовка студентів упродовж визначених етапів має свій зміст, забезпечується вибором відповідних форм, методів і прийомів навчання для організації педагогічної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу, завдяки чому налагоджується взаємодія та співтворчість педагога і студентів.

Найбільш ефективними у структурі професійної освіти і в процесі вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів-художників вважаємо дисципліни художнього циклу – «Рисунок», «Живопис» і «Композицію». Як базові дисципліни вони адаптують студентів до творчого процесу, розвивають пізнавальну здатність, формують готовність до свідомого використання зображень у творчій діяльності.

Зміст зазначених фахових дисциплін має невичерпний потенціал для розвитку творчих здібностей студентів, спрямований на підвищення рівня художньо-естетичної культури, оволодіння образотворчою грамотою й основами художнього відображення дійсності, засобами створення виразної композиції, засвоєння теоретичних знань і практичних умінь роботи з різними художніми матеріалами, розширення можливостей для творчої самореалізації та підготовку до самостійної художньо-педагогічної діяльності [3].

Для ефективної організації професійно-творчої діяльності студентів у процесі їхньої професійно-педагогічної підготовки доцільно застосовувати комплексний підхід, який передбачає дві стадії: на першій (навчально-операційній) стадії реалізації змісту підготовки бакалаврів увага має приділя-

тися формуванню практичних навичок професійно-творчої діяльності студентів, що є суттєвим для будь-якої художньої діяльності особистості; на другій (професійно-інтегровальній) зусилля всіх учасників цього процесу мають спрямовуватись на формування цілісної системи професійно-творчого мислення студентів на основі поглибленої художньої та психолого-педагогічної підготовки і чіткої орієнтації на майбутню професійно-педагогічну діяльність за вибраною кваліфікацією магістра [4, с. 381].

Основними напрямками підготовки до професійно-педагогічної діяльності мають бути психолого-педагогічний, фахово-методичний, культурологічний, культуротворчий, художньо-творчий, спеціальний, науково-дослідна робота, виробнича практика.

Найважливішою проблемою мистецької освіти є її особистісна орієнтація. Художня педагогіка завжди приділяла увагу індивідуальному навчанню, оскільки її важливим завданням був розвиток художніх здібностей студентів. Індивідуальний підхід до людини (а в художньому закладі це обов'язкова вимога освітнього процесу) завжди пов'язується з поняттям мислення [5, с. 110]. Індивідуальне навчання забезпечує активну, максимально продуктивну роботу студента, який сприймає готові ідеї крізь призму уніфікованих знань, пізнавальний і практичний досвід.

Ефективність особистісно-професійного розвитку МВХМД залежить від змісту та якості мистецького простору, в якому він перебуває, та від його прагнення до самовдосконалення, саморозвитку та творчого самовираження у професійній діяльності [6, с. 55].

Нині в практиці вищої школи застосовують різні форми організації навчання. Погоджуємось з думкою, що «для проведення занять доцільно широко використовувати потенціал інформаційно-комунікаційних технологій, оскільки: використання сучасних навчальних ІКТ дозволяє збагатити педагогічний, технологічний інструментарій викладачів; автоматизувати процеси адміністрування, позбавляють від рутинної роботи; сприяють підвищенню методичної майстерності педагогів; появі нового електронного педагогічного інструментарію; використанню електронних навчальних програм, тестів, завдань, вправ» [7, с. 106].

Для подальшої художньо-педагогічної діяльності важливими є всі види практики (плернерно-живописна, технологічна, проектно-конструкторська, галерейно-виставкова, педагогічна та ін.) У підготовці майбутніх педагогів-художників особливе місце посідає навчально-творча плернерна практика, яка проводиться в природних умовах, на відкритому просторі. Працюючи на плернері, студенти отримують досвід позааудиторної художньої роботи, інтеграції образотворчих знань, реалізації міжпредметних зв'язків у вивченні спеціалізовано-професійних дисциплін, удосконалюють технологічні вміння та навички роботи з простором, об'ємом, формою, колоритом у різних умовах пейзажного середовища. Важливим аспектом отримання цього специфічного досвіду є формування здатності студентів до самостійної творчої діяльності на плернері, самовдосконалення, розвиток їхнього творчого потенціалу й особистісного професійного становлення як майбутніх педагогів.

Професійні компетентності МВХМД, які складають єдність художніх і методичних здібностей, розвиваються лише в тісній взаємодії під час цілеспрямованої навчально-творчої діяльності. У процесі роботи студентів на плернері створюється унікальна можливість поглиблення, розширення та застосування на практиці всіх отриманих теоретичних знань з таких образотворчих дисциплін як живопис, рисунок, композиція, нарисна геометрія, пластична анатомія, теорія та історія образотворчого мистецтва та психолого-педагогічних (психологія, педагогіка, психологічна творчість, методика навчання образотворчого мистецтва) у художньо-творчій роботі. Свідоме застосування при виконанні навчальних плернерних завдань знань лінійної та повітряної перспективи, пластичної анатомії людини, тварин, птахів та механіки рухів, законів світлотіні та теорії кольору, застосування композиційних законів, правил, засобів та прийомів впливає на якість художньо-творчих робіт студентів.

Студенти у процесі плернерної практики привчаються до вдумливої відповідальної роботи, аналізу ефективності власної художньо-педагогічної діяльності. Зазначений комплекс художніх знань і вмінь формується

в єдиному цілісному процесі з гностичними педагогічними вміннями, що передбачають цілеспрямоване спостереження за ходом пленерного заняття; фіксування й аналіз отриманих даних спостереження; моніторинг перебігу і результатів навчального процесу на пленері; аналіз прогресу або регресу власної пленерної навчальної діяльності та роботи інших студентів. Окрім цього під час роботи на пленері відбувається набуття студентами нових знань, їх узагальнення та систематизація.

Між лекціями і практичними заняттями завжди планується самостійна робота студентів, яка передбачає вивчення конспекту лекцій, пошук додаткової інформації з різноманітних джерел і підготовку до практичних занять. Тому паралельно з виконанням аудиторних практичних завдань, з метою закріплення вивченого матеріалу студентам потрібно видавати завдання на самостійне опрацювання. Саме виконання домашнього завдання – одна з поширених форм навчального процесу, яка передбачає самостійну підготовку студентів відповідно до навчальної програми. Щоб домашнє завдання служило ефективним засобом поглиблення знань студентів, варто використовувати найрізноманітніші прийоми виконання завдань, зокрема: замальовки побутових виробів, транспортних засобів, будівель і споруд, об'єктів графічного дизайну та ін.; аналіз форм, конструктивних елементів, гармонійної кольорової гами, декоративного оздоблення об'єктів тощо.

Безперечно, важливим чинником формування та розвитку професійно-педагогічної компетентності МВХМД є: додаткова позааудиторна діяльність студентів (навчально-дослідна робота, студії, майстерні, виставки та ін.); інноваційні художньо-педагогічні технології, які слід використовувати у процесі практичної підготовки. Частина з них спрямована, переважно, на розвиток художніх умінь і навичок студентів. Це, зокрема: креативна технологія творчого розвитку; технологія створення «естетичного поля»; технологія формування естетичної культури; технологія розвитку художньо-естетичного світогляду; технологія розвитку творчих здібностей; технологія взаємодії та інтеграції різних видів мистецтва та ін.

Інноваційні художньо-педагогічні технології мають на меті адаптувати студентів до творчо-перетворювальної діяльності в ситуації рішень теоретико-методологічних проблем системи професійно-педагогічної підготовки МВХМД в контексті формування їхньої професійно-педагогічної компетентності.

Викремлюють такі переваги методів інноваційного навчання: вони прискорюють процес соціально-психологічної адаптації студентів, особливо першокурсників, за рахунок колективної взаємодії, роботи в команді, отримання сумісного результату й самоствердження як повноправного учасника суспільної справи; розвивають особистісні знання й уміння (працювати з інформацією, сприймати й реагувати на ситуацію, зберігати увагу й спостережливість, знаходити власні помилки і корегувати їх); виховують інноваційність, нетрадиційність, альтернативність, неординарність як у викладачів, так і в студентів; формують логічну культуру: виразність думки, однозначність, послідовність міркування, доказовість, логічні зв'язки і висновки; підвищують активність, прагнення до творчої роботи через емоційні забарвлення та викликають позитивні емоції, задоволення результатами професійної справи; знімають скутість, нерішучість; спонукають до лідерства; навчають професійному спілкуванню під час діалогу у процесі дискусії [8].

Позитивний результат дає метод співтворчості, який полягає в широкому залученні до освітнього процесу діючих практиків – художників, заслужених діячів мистецтв, членів творчих спілок, лауреатів конкурсів, художніх виставок.

Залучення майстрами своїх студентів до спільної роботи є позитивним фактором. Метод співтворчості обіймає такі педагогічні методи, як проблемно-пошуковий, узагальнення, імпровізаційний, проєктний тощо. Він сприятливо позначається на педагогічну майстерність і на вихованні майбутніх професіоналів, дозволяє формуватися виконавською і творчим школам, що забезпечує спадкоємність поколінь у викладанні. Подібна творча форма виконує двояке завдання – передача виконавської досвіду студенту, і знайомство педагогічного колективу закладу з авторською методикою викладання. Цей творчий метод є стійкою тенденцією педагогіки художнього мистецтва.

ІКТ значно розширюють можливості подання змісту навчальної інформації. Застосування мультимедійної наочності, анімації, звуку, всіх сучасних засобів відеотехніки та інтерактивного спілкування (блоги, технологія ВікіВікі) дозволяє надавати інформацію швидше та в більш повному обсязі, сприяє кращому її засвоєнню і запам'ятовуванню. У свою чергу використання ІКТ вимагає спеціального прикладного програмного забезпечення та досконалого володіння комп'ютерною технікою, розроблення інформаційно-змістового забезпечення кожної дисципліни, створення відповідних методів і технологій використання засобів ІКТ у навчальній діяльності [9, с. 94].

МВХМД під час навчання створюють власні комп'ютерні презентації та як результат проектної діяльності – навчально-методичні комплекти з використанням програм Microsoft Office; програм автоматизованого проектування AutoCAD, AutoDesk. Програмні продукти Paint, Corel Draw, Adobe Photoshop, 3D Max надають можливість експериментувати з різними варіантами зображень, синтезувати різноманітні види візуальної інформації. При цьому важливо, що студентів цікавить як сам творчий процес із використанням цих засобів, так і його результат. Анімація, звук допомагають зробити роботу видовищною, а тему заняття простою і доступною для розуміння [10, с. 23].

У зв'язку з цим постає необхідність у вирішенні актуальних питань, пов'язаних із підвищенням якості освіти, переосмисленням концептуальних засад і впровадженням у зміст вищої художньо-педагогічної освіти інноваційних процесів і технологій, спрямованих на формування конкурентоспроможного фахівця, готового до інноваційної діяльності, здатного демонструвати високий рівень професіоналізму, саморозвитку й самореалізації у професійно-педагогічній діяльності, професійній кар'єрі та соціумі. Ефективність роботи з удосконалення національної системи освіти загалом і професійної підготовки художнього профілю зокрема можна успішно забезпечувати там, де креативно та наполегливо працюють висококваліфіковані, компетентні, вмотивовані викладачі ЗВО, методисти, усі, хто, творчо актуалізуючи досвід попередніх поколінь, напо-

легливо реформує сучасні процеси мистецької та педагогічної освіти, спрямовуючи їх на особистісно-творчий розвиток і самореалізацію кожного педагога – фахівця художнього профілю.

Список використаних джерел

- Пехота О. М. Технології педагогічної освіти: мета, зміст, особливості застосування у сучасних умовах. Науковий вісник МНУ ім. В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. 2013. Вип. 1.40. С. 26–31.
- Колісник-Гомонюк Ю.І. Формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін: результати експерименту August 2020 Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України Серія педагогічні науки 20(1):105-127 Режим доступу <https://cutt.ly/lxkvgXX>
- Музика О. Я. Розвиток творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Уманський держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань : 2011. 20 с.
- Резніченко М. І. Професійно-творча діяльність студентів у процесі художньо-педагогічної підготовки. Збірник наукових праць. Педагогічні науки / відп. ред. Є.С. Барбіна та ін. Херсон : Айлант, 2006. Вип. 42. С. 377–382.
- Сухомлинский В. Рождение гражданина. Москва : Просвещение, 1979. 335 с.
- Гатальський В. Культурно-образовательное пространство как социально-педагогическая система. Педагогіка. 2009. № 3. С. 52–58.
- Краснова Г. А., Беляев М. И., Соловов А. В. Технологии создания электронных средств. Москва : МГИУ, 2001. 224 с.
- Яковенко Т. В. Застосування інтерактивних методів навчання в процесі методичної підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. Педагогіка та психологія : зб. наук. праць / ред. І. Ф. Прокопенко, В. І. Лозова. Харків, 2006. Вип. 29. С. 151–156.
- Бойчук В.М., Уманець В. О. //Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2020. Вип. 57. – 2020. – С. 140-146.
- Старцева Н. А. Применение электронных пособий на уроках математики. Информационные технологии в образовании : сб. научно-метод. материалов. Новосибирск : НГУ, 2003. С. 23–26.

Professional characteristics of a tour guide

Marianna Zhumbei,

PhD, Assistant Professor,

*Department of Foreign Languages and Country Studies, Faculty of Tourism,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Liliia Kopchak,

*Senior Instructor, Department of Foreign Languages and Country Studies, Faculty
of Tourism, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Professionals working in tourism and hospitality industry in Ukraine are required to possess good knowledge of tourism product, interpersonal skills including foreign language proficiency and the ability to offer quality services. Good interpersonal skills, mastering foreign languages and offering quality standards are dependent on training.

The future careers the Ukrainian students of tourism and hospitality receive are: tourism managers, tour operators, tour agents, resort representatives, hotel managers, hotel receptionists, event coordinators, PR managers, executive chefs, tour guides, etc.

The **objective** of training is to equip students with the ability to perform their professional activity with the foreign language proficiency; to develop interpersonal relationships in professional sphere; to form the ability to speak and to listen; to set up feedback in the communication process; to adapt easily to the interlocutors etc.

According to the Tourism Survey (2018) the figures emphasize the fact that the profession of a tour guide is presently of high demand and importance in tourism industry [2]. The research in tour guides' professionalism has received little attention from the tourism academic community.

Having analyzed the views of training the successful workers of tourism industry, the Ukrainian scientists claim that the real tourism expert has to be characterized by high professionalism, communicativeness, progressiveness and competitiveness in the labor market. All these characteristics are combined in the career of a tour guide as a representative of the perspective industry.

Most foreign tourists tend to view their tour guides as representatives of the region or country. Although the Oxford dictionary defines a guide as "a person who shows others the way" [1], the scientists stress that the role of a tour guide is much broader.

In their professional routine, tour guides have great duties and take big responsibilities in tourism industry. A tour guide acts as a cultural interface between the visitors and the local people and plays a vital role in introducing the

local culture to visitors. In the process of interpreting the culture of the country visited a tour guide takes a great responsibility of promoting a destination [3]. Though, much in this process depends on the guide's personality per se.

A highly-skilled tour guide should show accurate and significant knowledge, providing the engaging experience for tourists. Tour guides help to add a personal touch and influence on tourists' experience. Consequently, we distinguish the following professional qualities, abilities, skills a tour guide should possess:

Strong empathy and understanding. Tourists come from various spheres, age groups, cultures, nationalities and backgrounds or speak different languages. Tour guides must be empathetic to cultural differences and prioritize making each presentation unique to their guests.

Entertaining and enthusiastic personality. A tour guide should be able to engage charismatically with numerous tourists. Tour guides must consistently find opportunities to be charming, interesting, delightful, funny and friendly.

Focus on building friendly relationship. Tour guides should build connection by encouraging effective conversations, asking questions, providing information and demonstrating enthusiasm.

Flexibility. A flexible approach to a situation might change the tourists's attitude towards unexpected issues and schedule changes.

Punctuality. Meeting guests at designated areas at specific times is usually based on the tour guide's following a schedule from an itinerary with various timeframes.

Eagerness to learn and willingness to teach others. They care about identifying needed improvements, study or pay attention to what guests gain from their tours, learn by encouraging tourists to provide necessary feedback.

Professionalism. Tour guides should maintain mutual understanding by displaying a professional attitude. Being a professional includes essential attributes such as being honest, polite, punctual, attentive and courteous.

Ability to communicate effectively. They must be able to articulate correctly, project their voices, speak clearly, pronounce words properly, help prevent any misunderstandings, command the attention of several people at a time.

Creativity. Creative tour guides embody new ideas into their presentations. They offer tourists to participate on the tour by solving mysteries, making up the ending of the story or motivate them to other ways of interaction.

Ability to improvise and adapt. Adaptation and keeping up to date with changing times and constant advancements in technology are vital in this profession.

Sense of humour. A tour guide's humour must be carefully framed and successful. Some jokes are employed to control the atmosphere of the tour.

Storytelling and actor's skills. Tour guides do not have to be locals to be a guide in the area introduced. They should consistently act positively, tell various interactive stories, share funny facts and little known secrets about the guided site [3].

Summing up the above offered professional characteristics of a tour guide we conclude that training a good tour guide is beneficial today. Tour guiding with authority, enthusiasm and high professionalism helps tourists get most authentic, memorable tours and rewarding experiences of a lifetime.

References:

- The New Oxford Dictionary of English, Oxford University Press, 2001.
- Tourism Survey, 2018. Tourism Trends. [Electronic Source]. URL: <https://www.abta.com/industry-zone/reports-and-publications/abta-travel-trends-reports/travel-trends-2019>. (last access 10.01.2021).
- Çetinkaya Mehmet Y., Öter Zafur. Role of tour guides on tourist satisfaction level in guided tours and impact on re-visiting Intention: a research in Istanbul. [Electronic Source]. URL: <https://cyberleninka.org/article/n/685140> last access 08.03.2021).

Діяльнісний аспект оркестрово-ансамблевої підготовки фахівців у галузі музичного мистецтва

Малахова М. О.

старший викладач кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті висвітлено питання організації освітнього процесу в навчальних інструментальних колективах на засадах діяльнісного підходу; розкрито зміст понять «діяльність», «педагогічна діяльність», «творчість», «педагогічна творчість», «творча діяльність»; визначено принципи діяльності навчальних інструментальних колективів.

Ключові слова: діяльність, творчість, діяльнісний підхід, оркестрово-ансамблева підготовка, навчальний оркестр, інструментальний ансамбль.

Keywords: activity, creativity, activity approach, orchestral and ensemble training, training orchestra, instrumental ensemble.

Постановка проблеми. Оркестрово-ансамблева підготовка фахівців у галузі музичного мистецтва здійснюється в межах музично-інструментальної підготовки, складовими якої є теоретичні, методичні і практичні навчальні дисципліни, заняття з яких проводять у колективній, груповій та індивідуальній формах. Завдання оркестрово-ансамблевої підготовки полягає в опануванні студентами практичних навичок колективно-інструментального виконавства в процесі занять у навчальних оркестрах та інструментальних ансамблях.

На заняттях в оркестровому й ансамблевому класах програмними вимогами передбачено формування фахових компетентностей студентів, зокрема, набуття досвіду вільного володіння музичним інструментом та використанням його у навчальній і концертно-виконавській діяльності; розвиток навичок оркестрової та ансамблевої гри; здатності працювати у команді, емоційної стабільності, толерантності, спря-

мованості на розкриття особистісного творчого потенціалу та самореалізацію [4, с. 4]. Крім того, форма колективного музичування забезпечує втілення в освітній процес діяльнісного аспекту: творчий репетиційний процес роботи над музичними творами обумовлює розвиток у студентів критичного мислення; ілюстрація викладачем, керівником колективу, прийомів та методів опанування нотного матеріалу формує у ансамблістів систему знань та практичних умінь щодо вирішення виконавських завдань; партнерська комунікація під час репетицій та концертних виступів закладає основи професійного спілкування; моделювання педагогічних ситуацій в межах практикуму роботи з оркестром та ансамблем спонукає до формування організаторських та управлінських навичок.

Відтак, досліджувану проблему слід розглядати у контексті діяльнісного підходу, що сприятиме організації освітнього процесу в навчальних інструментальних

колективах на засадах: демократичного стилю спілкування; творчої самореалізації у колективній діяльності; зацікавленості в опануванні нових знань та прийомів ансамблевого виконавства; комунікабельності й толерантності; заохочення до саморозвитку та самовдосконалення; задоволення від результатів спільної навчальної та концертно-виконавської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці становлення народно-інструментальних колективів, формуванню їх виконавського складу й репертуару, розробці принципів організації та методики роботи присвячено праці В. Гуцала, В. Лабунця, В. Лапченка, Т. Сідлецької, С. Хашевацької та інших. Різні аспекти методики роботи з навчальними музично-інструментальними колективами досліджували А. Болгарський, В. Воеводін, О. Ільченко, М. Моїсеева, О. Олексюк, Т. Пляченко, В. Федоришин та інші.

Мета і завдання статті – висвітлити діяльнісний аспект оркестрово-ансамблевої підготовки фахівців у галузі музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Діяльнісний підхід в освіті розглядають як сукупність окремих освітніх технологій або методичних прийомів, як методологічний базис, на якому будуються різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами і теоретичними особливостями. Діяльнісний підхід є альтернативою методу трансляції знань і їх пасивного опанування. Його реалізація сприяє досягненню освітніх цілей, що втілюють потреби суспільства і держави. Однією із категорій діяльнісного підходу є категорія діяльності [1].

У філософському словнику соціальних термінів діяльність розглядають як форму активного ставлення людини до оточуючого її світу з метою перетворення [9, с. 255]. А активність – як одну із характерних рис способу життєдіяльності соціального суб'єкта (особистості, соціальної групи, суспільства), що відображає міру (рівень) спрямованості здібностей, знань, навичок, концентрації вольових, творчих зусиль на реалізацію невідкладних потреб, інтересів, мети, ідеалів завдяки освоєнню, збереженню, руйнуванню існуючих або створенню

нових умов життєво важливих зв'язків з природним і соціальним середовищем, формуванню особистих соціальних якостей [9, с. 31].

Для педагогічної діяльності характерним є те, що основоположними знаряддями праці тут слугують переважно психологічні утворення суб'єктивного досвіду людини – знання, навички, уміння, а також рівні розвитку професійно значущих особистісних якостей, когнітивних функцій та комунікативних умінь особистості вчителя. Якщо, наприклад, розглядати професійну діяльність керівника оркестру чи ансамблю як музично-педагогічну, то її практичний аспект також не можна назвати матеріально-предметним, оскільки окремі види діяльності, що її складають (організаційна, педагогічна, музично-виконавська) спрямовані не на об'єктивний світ, а на світ духовний, на сферу людської свідомості. Але продуктом спільної діяльності педагога-диригента (викладача) й учнів-оркестрантів (студентів) є звукове втілення музичного твору – матеріальна субстанція, обмежена в просторі і часі, утворена засобами виконавських прийомів у процесі гри на музичних інструментах (матеріальних предметах) [5, с. 227].

Діяльність є динамічною системою, в якій постійно відбуваються трансформації – взаємоперехід між її компонентами. Одним із видів діяльності педагога й музиканта є творчість, науковці її визначають як продуктивну людську діяльність, здатну породжувати якісно нові матеріальні й духовні цінності суспільного значення. Розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини [7, с. 266]. Творчість – це здатність, здібність людини, що виникає в процесі праці, створювати (на основі пізнання закономірностей об'єктивного світу) з наданого дійсності матеріалу нову реальність, що задовольняє багатоманітність суспільних потреб [8, с. 490]. Базою творчості виступають знання й досвід, набуті людиною в процесі пізнання і практичної діяльності.

Творчість по-різному виявляється в різних видах професійної діяльності. Так, наприклад, педагогічна творчість полягає в

оригінальному й високоефективному підході вчителя до навчально-виховних завдань, збагаченні теорії й практики виховання і навчання. Досягнення її творчого результату забезпечується систематичними цілеспрямованими спостереженнями, застосуванням педагогічного експерименту, критичним використанням передового педагогічного досвіду [7, с. 266].

Важливими для розвитку творчої особистості є такі форми творчої діяльності, як уявлення (процес створення індивідом наочних образів, внутрішня активність, за допомогою якої він здійснює випереджувальне відображення дійсності), фантазія (мрії, мимовільні уявлення, що надають пізнавальному процесу різні смислові відтінки), інтуїція (пізнання істини шляхом її прямого передбачення без обґрунтування за допомогою доказів).

Слід зазначити, що творча діяльність керівника-диригента музичного колективу полягає у створенні оригінальних варіантів інтерпретації музичних творів, які втілюються засобами аранжування й обробки музичного матеріалу і реалізуються через диригентську майстерність у звучанні оркестру, хору чи ансамблю. Творчість виявляється й у формуванні керівником нестандартного виконавського складу оркестру чи ансамблю, що дає змогу використовувати нові, незвичні, але цікаві у тембровому відношенні сполучення музичних інструментів, застосовувати нестандартні прийоми гри тощо [5, с. 233].

Відомо, що успішність художньо-творчої діяльності залежить від наявності природних задатків (природжених анатомо-фізіологічних передумов розвитку здібностей), спеціальних здібностей (індивідуально-психологічних особливостей особистості, які зумовлюють успішність діяльності і визначають відмінність в оволодінні необхідними для її здійснення знаннями, вміннями й навичками), таланту (сукупності здібностей, яка дозволяє отримати продукт діяльності, що відрізняється оригінальністю й новизною, високою досконалістю й суспільною значущістю), геніальності (високого ступеня розвитку таланту, що дозволяє здійснити принципові зрушення у тій чи тій галузі творчості).

Будь-яка форма музичної діяльності має суб'єктивний характер, тому в процесі взаємодії особистості з музикою (а надто у процесі її виконання) діалектика об'єктивного і суб'єктивного наочно виявляється у формі інтерпретації музичного твору. Як зазначає М. Каган, музичне виконавство є повноцінним видом художньої творчості, поряд із діяльністю композитора, драматурга, але має відмінності, зумовлені рівнем сформованості особистісних якостей музиканта як виконавця та специфічними особливостями художньо-творчої діяльності, суспільною значущістю, цінністю цього виду мистецтва [2, с. 56].

У роботі навчальних інструментальних колективів яскраво виявляються особливості колективної творчої діяльності викладача і студентів, які обумовлюються специфікою оркестрово-ансамблевого виконавства та завданнями цього виду фахової підготовки майбутніх фахівців у галузі музичного мистецтва.

Спираючись на наукові здобутки і накопичений у цій галузі практичний досвід, ми визначили принципи діяльності навчальних інструментальних колективів [6, с. 11 – 12; 3, с.151-152]:

- *науковості* – організація діяльності ансамблю на наукових засадах з дотримання основних положень педагогіки і психології, анатомії та фізіології, теорії і методики музичного виконавства;
- *педагогічна доцільність форм, методів, прийомів і засобів роботи в ансамблі* – визначається тим, чи спрямовані вони на виховання у студентів професійно-особистісних якостей, інструментально-виконавських і творчих умінь, навичок колективного музикування;
- *доступності* – урахування індивідуальних виконавських можливостей і рівня розвитку студентів при плануванні навчального репертуару та виборі методів його засвоєння;
- *єдність теорії і практики* – взаємозв'язок і взаємообумовленість музично-теоретичної та інструментально-виконавської підготовки учасників ансамблю; реалізується шляхом застосування отриманих знань на практиці, зокрема в репетиційній, практичній навчальній та концертно-виконавській діяльності;

• *системності та поступовості* – ґрунтується на дотриманні логічних зв'язків у процесі навчання, що забезпечує опанування навчального матеріалу у великому обсязі й більш міцно; дотримання системи в набутті фахових знань та інструментально-виконавських умінь, регулярність проведення занять, систематичність самостійної роботи студентів; поетапне формування у студентів навичок ансамблевого виконавства, артистизму і сценічної культури;

• *гуманізму* – організація діяльності навчальних інструментальних колективів на аксіологічних засадах, ґрунтується на розумінні музики як універсального засобу виховання і духовного розвитку особистості, дотриманні толерантності та взаємоповаги в процесі репетиційних занять, творчої комунікації, психологічної підтримки під час концертних виступів;

• *співпраці* – організації освітнього процесу в навчальному інструментальному колективі на основі міжсуб'єктних зв'язків, партнерської взаємодії керівника-диригента й учасників колективу, спільна робота яких спрямована на об'єкт діяльності – музичний твір, у процесі засвоєння якого формуються особистісні та професійні якості виконавців;

• *свідомості й активності*, сутність якого зводиться до того, що власна пізнавальна активність студентів є важливим чинником у навчанні та вихованні й робить вирішальний вплив на темп, глибину та міцність оволодіння переданою сумою знань і норм, швидкість вироблення умінь, навичок і звичок; внутрішня мотивація і зацікавленість народно-інструментальним ансамблем виконавством підсилює його розвиваючий вплив.

Висновки. Отже, в системі професійної підготовки фахівців у галузі музичного мистецтва оркестрово-ансамблева підготовки студентів-інструменталістів відіграє важливу роль. Діяльність навчальних ін-

струментальних колективів спрямовує освітній процес на розвиток загальних та фахових компетентностей і наскрізних умінь особистості, активне застосування в практичній діяльності теоретичних знань, формування професійно-особистісних якостей, набуття досвіду командної роботи, партнерської взаємодії, самоосвіту та професійну самореалізацію.

Використана література:

- Діяльнісний підхід: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Діяльнісний_підхід (Дата звернення: 29.03.21)
- Каган М. С. Музыка в мире искусства. – Санкт-Петербург: Союз, 1996. – 232 с.
- Малахова М.О. Основні принципи організації діяльності навчального народно-інструментального ансамблю у вищому навчальному закладі // Освітологічний дискурс.. 2014. № 1 (5). С. 149-155.
- Оркестровий клас: робоча програма навчальної дисципліни для студентів напряму підготовки 6.020204 «Музичне мистецтво» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / розроб.: М. О. Малахова, Т. Б. Каблова. – Київ: Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. – 10 с.
- Пляченко Т. М. Підготовка майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями: монографія. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2010. – 428 с.
- Пляченко Т. М. Професійна діяльність керівника музично-інструментального колективу: навчальний посібник. – Київ: Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 112 с.
- Соціолого-педагогічний словник / уклад. С. У. Гончаренко, В. В. Радул [та ін.]. / за ред. В. В. Радула. – Київ: ЕксОб, 2004. – 304 с.
- Філософія: підручник для вищої школи / за заг. ред. В. Г. Кременя, М. І. Горлача. – Харків: Прапор, 2004. – 736 с.
- Філософський словник соціальних термінів / за заг. ред. В. П. Андрущенка. – 3-є вид., доп. – Київ; Харків: «Р.І. Ф.», 2005. – 672 с.